

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра фундаментальних та спеціальних дисциплін ЧННПБ**

БАТОВА Яна Василівна

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА
ЙОГО ВПЛИВ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ**

спеціальність 015 – Професійна освіта
освітньо-професійна програма – Фінансова грамотність

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПОФГзмч-21
Я. В. Батова

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Вербіцька І.І.

ТЕРНОПІЛЬ-2021

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ

1.1. Фінансове забезпечення як умова належної якості освітніх послуг в Україні

Ключовим аспектом у зростанні економіки держави та підвищенні економічного добробуту суспільства є питання освітніх послуг в Україні. Конституцією України гарантується право на здобуття освіти. Надання якісних освітніх послуг в Україні, з нашого погляду, забезпечуватиме головні напрями розвитку економіки.

Ключовою умовою відповідної якості освітніх послуг в Україні, підтримки конкурентоздатності навчальних закладів на міжнародному ринку загалом та в межах держави є умовою належної якості цих послуг. Звичайно, вимагають перегляду підходи до фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні (в умовах реформування освітньої системи та змін в бюджетній системі) як один з головних напрямів впливу на якісне їхнє функціонування.

Пропонуємо звернути увагу на те, що однією з складових функціональної підсистеми фінансового механізму виступає фінансове забезпечення освітніх послуг.

Забезпечення відповідно до тлумачного словника [42] означає матеріальні засоби до існування. Забезпечення відповідно до словника фінансових термінів [23] означає матеріальні та інші види благ, які перебувають у сфері обігу.

Згрупуємо у табл. 1.1 підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення».

Визначення поняття «фінансове забезпечення» у літературних джерелах

Автор	Визначення
С. І. Юрій	формування цільових грошових фондів у достатньо визначеному розмірі та їхнє результативне використання [45]
І. Г. Сокирська	безперервний характер реалізації відтворювальних процесів за рахунок залучених і власних фінансових ресурсів [43]
В. І. Оспіщев	метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, реалізований на основі системи функціонування, може здійснюватися у формах зовнішнього фінансування, кредитування, самофінансування [45]
Д. С. Олійник	визначення обсягу фінансових ресурсів, створення нормативно-правового забезпечення та фінансових резервів [26]
О. І. Москаль	економічні відносини з приводу пошуку, залучення і результативного використання фінансових ресурсів [22]
І. С. Козій	використання фінансових ресурсів за допомогою оптимізації співвідношення усіх його форм [15]
Л. В. Дікань	умови та заходи, що сприяють сталому розвитку [9]
О. Д. Василик	заходи визначені законодавством, спрямовані на створення фінансової бази з метою досягнення цілей [6]
Я. Буздуган	метод, за допомогою якого формують і використовують фонди коштів [3]

На основі систематизації літературних джерел (табл. 1.1) робимо висновок, що існують різновекторні підходи до тлумачення поняття фінансове забезпечення. Його розглядають як:

- відносини з приводу формування та використання ресурсів;
- метод фінансового механізму;
- метод покриття витрат за рахунок ресурсів;
- метод впливу на соціально-економічний розвиток;
- сукупність грошових фондів.

Зауважимо, що залежно від сфери функціонування відрізняється фінансове забезпечення і тому наділене специфічними особливостями щодо системи освітніх послуг в Україні.

На увагу заслуговує визначення фінансового забезпечення авторів О. Люта, Н. Пігуль [29]. Вони фінансове забезпечення трактують як цілісну систему організації фінансових відносин, які діють відповідно до методів, форм, створюють умови для результативного функціонування в державі освітніх послуг [29].

На основі цього пропонуємо власне визначення терміна «фінансове забезпечення освітніх послуг», під яким слід розуміти метод фінансового механізму, спрямований на формування оптимальної системи джерел та форм фінансування з метою результативного функціонування та розвитку освітньої галузі. В авторському трактуванні цього поняття відображена...

Ключовими формами фінансування сфери освіти у складі фінансового забезпечення у відповідності до основ фінансів варто вважати:

- кредитування, тобто залучення кредитних коштів;
- самофінансування, тобто використання коштів провайдерів освітніх послуг чи власних коштів закладів освіти;
- зовнішнє фінансування, що включає в собі позабюджетне (кошти домогосподарств, третього сектору, приватного сектору) та бюджетне (кошти місцевого та Державного бюджетів).

У рамках дослідження встановлено, що ключовим виявом фінансової політики в галузі освітніх послуг є її фінансовий механізм, який пропонуємо розглядати як:

- з одного боку, зовнішню інтегровану систему, що сприяє забезпеченню формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів для впливу на розвиток громади, регіону, країни;
- з другого боку, внутрішню систему регулювання відносинами (фінансовими) між громадою, місцевою владою, державними органами, бізнесом.

Фінансове забезпечення освітніх послуг є одним із найбільш вагомих його складових (фінансового механізму), що за допомогою різних форм та джерел фінансування сприяє формуванню оптимальної структури ресурсів (фінансових) для результативного функціонування та розвитку освітньої сфери.

Як будь-яка сфера, система освітніх послуг в Україні не може якісно функціонувати без належного фінансового забезпечення. Суб'єктом, що виступає гарантом освітніх послуг в Україні є держава, тобто фінансове забезпечення відбувається за рахунок коштів бюджету, наша держава не є виключенням.

Особливої уваги заслуговують видатки споживання, які спрямовані на забезпечення поточного фінансування освітніх послуг в Україні та видатки розвитку – націлені на фінансове забезпечення інноваційної, інвестиційної діяльностей в науці, тобто видатки, які направлені на розширене відтворення.

З огляду на це ці видатки носять продуктивний характер, що підкреслює та акцентує увагу на їхній соціально-економічній сутності та інвестиційній природі.

Фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні базується на нормах діючого (чинного) законодавства (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Закони	Статті законів у частині фінансового забезпечення освітніх послуг
Закон України «Про освіту» від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII	Розділ X. Фінансово-економічні відносини у сфері освіти Стаття 78. Фінансування системи освіти Стаття 81. Державно-приватне партнерство у сфері освіти і науки [32]
Закон України «Про вищу освіту» від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII	Стаття 71. Фінансування закладів вищої освіти Стаття 73. Платні послуги у сфері вищої освіти [33]
Закон України «Про формування та розміщення	Стаття 2. Формування державного та/або регіонального замовлення

державного замовлення на підготовку фахівців» від 20 лист. 2012 р. № 5499-V	Стаття 3. Розміщення державного та/або регіонального замовлення [34]
---	--

Примітка. Джерело: Складено автором на основі систематизації Законів

Розглянемо інструменти фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Інструменти фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні

Інструмент	Опис	Сильні сторони	Слабкі сторони
Освітня субсидія	Поєднання ваучера і позики	Накопичує індивідуальні активи	Кошти можливо використати не за призначенням
Індивідуальний рахунок на навчання	Накопичення на рахунку особи коштів, що навчається з різних джерел	Індивідуальна відповідальність, участь приватного сектору	Кошти можливо використати не за призначенням
Освітній накопичувальний рахунок	Накопичення на рахунку коштів для отримання освіти	Індивідуальна відповідальність, накопичення активів	Може бути не стійким
Податкові кредити на навчання	Пропорційно до витрат на освіту зменшується податок	Індивідуальна відповідальність, участь приватного сектору	Може бути не стійким

Примітка. Джерело: [50]

Фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні на основі запропонованих у табл. 1.3 інструментів має бути достатньо поширеним в нашій державі.

Студенти виступають прямими вигодонабувачами від освітніх послуг в Україні, старанно навчаються та ретельно підходять до вибору цієї послуги.

На стан сфери освіти та її результативність накладає неабиякий відбиток фінансове забезпечення освітніх послуг, що, на наше переконання, помічається на якості людського потенціалу. Пропонуємо позиціонувати освітні послуги в Україні як рушій інноваційного поступу, який забезпечує віддзеркалення людського потенціалу. Крім відкриття нових знань наука є фундаментом забезпечення трансформації сучасних знань у реальне життя вітчизняного суспільства. Реалізація освітніми послугами цих функцій, з нашого погляду, призведе до позитивних економічних ефектів та сприятиме підвищенню соціальної безпеки країни.

З огляду на це зі станом фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні корелюється якість людського потенціалу суспільної системи.

1.2. Теоретичний дискурс та сучасна інтерпретація освітніх послуг в Україні

Останнім часом освітні послуги в Україні привертають увагу багатьох практиків та науковців. Це пов'язано, з нашої точки зору, з інтеграцією нашої держави в світовий і загальноєвропейський освітній простір на засадах рівноправного суб'єкта.

Освітня послуга в Україні, з нашої точки зору, є діяльністю (науковою, виховною, педагогічною) працівників освітньої сфери, що направлена на задоволення потреб суб'єктів освіти. З огляду на це освітні послуги створюються живою працею викладачів і вимагають здійснення певного процесу, виконання певних процедур.

Освітні послуги на сучасному етапі займають провідне місце серед інших послуг, представлених на споживчому внутрішньому ринку. У суспільстві разом з тим не сформувалася єдина думка щодо освітніх послуг.

Важливість освітніх послуг в Україні визначається можливістю з допомогою підготовки фахівців генерувати інноваційну продукцію, формувати систему державного управління, впливати на економічний стан в

галузях економіки. Однак результат цього процесу прямо залежить як від тих, хто навчається, так і від тих, хто навчає. Корисний ефект можна вважати тим результатом освітньої діяльності, який формується працею працівників освіти.

Освітня послуга, відповідно до законодавства України є освітньою програмою, яка включає в собі визначену вартість та спрямована на отримання очікуваних результатів навчання (здобувачем освіти) [32].

Пропонуємо систематизувати підходи науковців щодо визначення поняття «освітня послуга» (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Підходи науковців до визначення поняття «освітня послуга»

Автор	Визначення
К. Євменюкова	товар у вигляді наукової та навчальної інформації, що у вигляді практичних навичків та системи знань передається здобувачу [12]
І. Каленюк	результат здійснення працівниками сфери освіти діяльності для задоволення освітніх потреб [13]
С. Ніколаєнко	соціальне благо, задоволення освітніх потреб [24]
Т. Оболенська	товар, який направлений на задоволення потреби здобувача в набутті знань для подальшого їхнього використання в професійній діяльності [25]
М. Матвійів	освітній товар, що представляє собою діяльність в процесі якої відбувається задоволення потреб споживача в освіті [20, с. 43]
Л. Юрчук	економічне благо, яке є корисним з погляду споживачів [48]
А. Дмитрів	процес передання та отримання знань, якому притаманні особливості [10, с. 41]

Ми частково погоджуємося з визначенням освітньої послуги, що подається А. Румянцевим та Ю. Коваленко [38, с. 121]. В освітній послугі ці науковці вбачають продукт, який трансформується в робочу силу. Якість робочої сили споживачів у процесі надання освітніх послуг примножується, набуваючи нового значення, однак рівень їхньої освідченості також залежить від самих здобувачів освіти, тобто від їхніх зусиль. З огляду на це освітня

послуга в Україні є процесом надання компетенцій, якими наділений заклад освіти, проте не удосконалена якість робочої сили.

Щоб чітко окреслити перспективи розвитку освітніх послуг в Україні, ми дали визначення цього поняття. Пропонуємо розглядати освітню послугу як процес передання споживачам знань з метою їхнього соціально-економічного зростання, а також задоволення потреб працедавців у висококваліфікованих спеціалістах, забезпечення розширеного відтворення суспільства та сукупного трудового потенціалу держави.

Спираючись на вищевикладені визначення (табл. 1.4), пропонуємо виокремити ознаки освітніх послуг:

- фізично відчуті їх не можливо, виражаються у вигляді навчальних програм та планів, сертифікатів та дипломів тощо;
- від суб'єктів, що їх надають освітні послуги є невід'ємними;
- потребують адаптації та постійного оновлення до умов зовнішнього середовища;
- зазвичай процес надання освітніх послуг займає чималий проміжок часу (залежно від обсягу та складності, мети);
- у процесі купівлі-продажу відсутнє право передачі права власності на освітню послугу;
- задовольняє потреби суспільства в цілому (не лише окремо взятого індивіда).

Освітні послуги в Україні, з нашої точки зору, мають чітко окреслений соціальний зміст. Ця соціальна приналежність передбачається суттєвою роллю держави в процесах їхнього розвитку та функціонування.

Ми переконані, що освітні послуги в Україні слід відносити до таких, що чинять вплив, тобто змінюють інтелектуальний стан осіб. Зазначені зміни можуть носити постійний та непостійний характер. Вважаємо, що освітні послуги в Україні здатні викликати постійні зміни стану споживачів.

Людина може виступати як суб'єктом так і об'єктом на ринку освітніх послуг. На функціонування усіх інших ринків чутливо реагує ринок освітніх

послуг. У людства простежується реальна потреба у споживанні освітніх послуг, саме тому, пропонуємо освіту зараховувати до системи ринкових відносин. Освітня послуга як специфічний вид товару формується в цій системі.

Відносно будь-яких матеріальних благ освітні послуги є доволі специфічними. Специфічність криється у тому, що благо виступає результатом споживання освітніх послуг. Це благо, в свою чергу, є для суспільства і для економіки всієї держави.

Для освітніх послуг в Україні характерними є, по-перше, нематеріальний характер, тобто ці послуги не можливо побачити або відчутти. По-друге, невіддільний характер студента й викладача, по скільки вони працюють в одній аудиторії в дин і той же момент часу. По-третє, їм притаманна непостійна якість надання, оскільки здобувачі освіти мають різний рівень підготовки, а викладачі – різний рівень кваліфікації.

Пропонуємо порівняти особливості освітніх послуг у новій і традиційній економіках (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Особливості освітніх послуг

Послуги	У традиційній економіці	У новій економіці
За змістом	Система навиків і знань	Система програмних результатів, компетентностей (спеціальних, інтегральних)
За освітнім стандартом	На основі нормативних дисциплін	На основі компетентнісного підходу
За спрямованістю навчання	Орієнтація на оволодіння фаховою наукою	Орієнтація на посаду та професію
Ставлення до споживача	Відносини після продажу освітніх послуг припиняються	Відносини після продажу освітніх послуг продовжуються (через участь у стажуванні, передпідготовку фахівців)

Як бачимо з табл. 1.5 формування поняття освітніх послуг тісно пов'язане з часовими проміжками, які впливали на їхнє смислове наповнення, спрямованість, ставлення до цих послуг.

Доцільно виокремити термін «якість освітньої послуги». Ця дефініція не отримала єдино цілісної інтерпретації серед науковців і, з нашого погляду, потребує уточнення. Найчастіше під якістю освітніх послуг в Україні розуміють:

- сукупність характеристик, які мають відповідати потребам споживачів;
- доповнення до попереднього трактування (освітня послуга);
- дотримання якості освітніх послуг забезпечуватиме автоматично потреби споживачів;
- рівень конкурентоспроможності фахівців на ринку праці. Вважаємо, що це є метою цієї послуги, а не якістю її надання;
- інноваційність як одна з головних характеристик якості освітніх послуг в Україні (табл. 1.6).

Пропонуємо систематизувати підходи науковців щодо визначення поняття «якість освітньої послуги» (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Підходи науковців до визначення поняття «якість освітньої послуги»

Автор	Визначення
Ю. Васильєв	властива характеристика послуги, міра яких спрямована на задоволення наявних та прогнозованих потреб зацікавлених сторін [5, с. 99]
Н. Варжина	властивості і характеристики освітнього процесу, які забезпечують задоволення в очікуваних і неочікуваних потребах [4, с. 18]
І. Філіппова	якість як відповідність встановленим стандартам [44, с. 53]
О. Куклін	відповідність суспільним вимогам та соціальним нормам [17, с. 248]
О. Мещанінов	ступінь інноваційності, створення якісно нового стану

	[21, с. 254]
В. Майковська	характеристика освітнього процесу, що забезпечує послідовне та комплексне формування компетентностей [19, с. 392]

Науковці пропонують під якістю освітньої послуги розуміти сукупність характеристик освітніх послуг, які спроможні задовольнити потреби опосередкованих і безпосередніх споживачів з метою сформувати конкурентоздатного фахівця на ринку праці.

1.3. Джерела фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні

В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, доволі вагомим є питання щодо належного фінансового забезпечення закладів освіти для того, щоб вони мали можливість працювати результативно і могли б готувати фахівців інноваційного типу. У контексті цього питання деякі науковці пропонують створити результативну систему щодо розподілу публічних ресурсів, налагодити співробітництво із міжнародними суб'єктами освіти, убезпечити сприятливу систему фінансового забезпечення. З огляду на це нашій державі потрібно розробити методологію фінансового забезпечення освітніх послуг, в якій будуть окреслені чіткі процедури, з яких джерел і яким чином надходитиме фінансове забезпечення.

Дослідження наукових підходів щодо розуміння сутності фінансове забезпечення (підрозділ 1.1), свідчить, що найбільш часто його розглядають через процес забезпечення потрібними грошовими ресурсами закладів освіти. Фінансові ресурси закладів освіти державної власності представляють собою надходження позабюджетних і бюджетних коштів (із формуванням спеціального і загального фондів), що знаходяться у їхньому розпорядженні, сприяють підвищенню рівня автономії та конкурентоздатності у межах

діючого законодавства, направлені для безперервного функціонування закладів освіти.

Останніми роками спостерігаємо залежність процесу фінансового забезпечення освітніх послуг від базового підходу до його реалізації, де передбачається вибір з альтернатив:

- державного та комерційного фінансування;
- спонсорських внесків;
- комбінованого фінансування тощо.

Фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні здійснюється за рахунок коштів державних інституцій, видів економічної діяльності, відповідних бюджетів, а також додаткових джерел.

Головні джерела формування фінансових ресурсів освітніх послуг в Україні наведено в табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Джерела формування фінансових ресурсів освітніх послуг в Україні

Бюджетні ресурси	Позабюджетні ресурси
Державний бюджет	Плата за надання освітніх послуг у відповідності до укладених договорів
Місцевий бюджет	Плата за науково-дослідні послуги, виконані на замовлення установ, підприємств, ін. фіз. та юр. осіб
Освітні субвенції	Гранти міжнародних і вітчизняних організацій
	Доходи отримані від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, від надання в оренду приміщень
	Державно-приватне партнерство

Примітка. Джерело: [14, с. 20]

Фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні реалізується з використанням кошторисно-бюджетного методу. Його суть зводиться до того, що заклади освіти провадять свою діяльність на основі кошторису, що

дає їм повноваження щодо здійснення видатків та право на отримання доходів, окреслює напрями використання коштів для досягнення цілей.

Головні фактори впливу на джерела формування фінансових ресурсів освітніх послуг в Україні наведено в табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Фактори впливу на джерела формування фінансових ресурсів освітніх послуг в Україні

Зовнішні	Внутрішні
Політичний і економічний стан країни	Обсяг держзамовлень на підготовку фахівців
Інформаційне та науково-технічне середовище	Матеріально-технічна база освітнього закладу
Зовнішньоекономічне середовище (світова академічна мобільність; іноземні здобувачі; гранти)	Плата за освітні послуги, які надає освітній заклад

Примітка. Джерело: [14, с. 20]

Джерела видатків (їхній склад і структура) визначаються внутрішніми і зовнішніми факторами, у тому числі їхньою предметною спрямованістю, економічним змістом та ін.

Розглянемо як здійснюється розподіл обсягу видатків Державного бюджету закладам вищої освіти. Розподіл відбувається за формулою, яка розглядається центральним органом влади, що реалізує та забезпечує формування державної політики у галузі освіти. З огляду на це враховуються такі параметри:

- рівень результативності зовнішнього незалежного оцінювання вступників;
- показники наукової і освітньої діяльності закладу тощо.

Обсяг видатків Державного бюджету закладам вищої освіти затверджується КМУ.

Фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні має відбуватися з позицій раціонального використання фінансових ресурсів, а саме:

- у сфері освіти в цілому;
- у кожній його освітній установі та ланці;
- безпосереднього внеску працівників освіти у підвищення якості освітніх послуг;
- відносного й абсолютного зниження рівня витрат ресурсів у сферах матеріального виробництва від науково-технічних розробок, які реалізуються фахівцями в інших галузях освіти.

З нашої точки зору, можливість забезпечити розширення джерел фінансового забезпечення, посилення контролю за результативним розподілом фінансових ресурсів, здійснення системного оцінювання цільового використання коштів дасть різноманітність залучення джерел фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні.

На засадах принципу субсидіарності з врахуванням чинників повноти надання та наближення послуги до споживача відбувається розмежування видатків між місцевими бюджетами. Види видатків за цими чинниками поділяються на групи:

- видатки на фінансове забезпечення бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання гарантованих державою послуг, і які знаходяться ближче до споживачів. З бюджетів міст, селищ, сіл та їхніх об'єднань здійснюються ці видатки;
- видатки на фінансове забезпечення бюджетних установ та заходів, які забезпечують надання основних для всіх громадян України гарантованих державою послуг;
- видатки на фінансове забезпечення бюджетних установ та заходів, які забезпечують гарантовані державою послуги для окремих категорій населення або фінансове забезпечення програм, необхідність в яких спостерігається в усіх регіонах нашої країни.

Джерела видатків (їхній склад і структура) визначаються багатьма факторами, у тому числі їхньою предметною спрямованістю, економічним змістом. Державі пропонуємо керуватися пріоритетністю об'єктів фінансового забезпечення. Процес планування видатків має зводитися до проблем вибору між конкуруючими потребами з огляду на недостатній обсяг коштів для фінансового забезпечення всіх потреб.

На наше переконання, фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні буде дієвим тоді, коли гроші поступатимуть у повному (достатньому) обсязі та на принципах прозорості. Крім цього, систему централізованого фінансового забезпечення пропонуємо доповнювати громадським контролем за якістю надання послуг та використанням ресурсів на місцевому рівні.

Наразі недержавна форма фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні є вагомою. Розвиток недержавної форми фінансового забезпечення відбувається поступово. Використання окремих джерел з різних обставин є доволі обмеженою. Перешкодою для фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні з боку недержавних інституцій (фінансових структур) є непрозорість бюджетного процесу як на рівні міста чи району, так і на рівні окремих освітніх закладів.

Програмно-цільовий метод виступає одним із додаткових джерел фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні. Цей метод є сукупністю способів і прийомів за допомогою проєкту або програми. За програмно-цільовим методом планування передбачає обґрунтування показників від зворотного, тобто від обґрунтування певної цілі (результату), яка має бути реалізованою, лиш згодом визначається ресурсний потенціал, необхідний для досягнення результативності. За цим методом джерела фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні мають бути ретельним чином обґрунтованими.

З огляду на це вагомою складовою програмно-цільового методу фінансового забезпечення освітніх послуг, а саме видаткової частини на ці

освітні послуги є оцінювання та визначення показників результативності державної програми.

У роботі обґрунтовано, що викликами сьогодення є застосування різноманітних джерел фінансового забезпечення освітніх послуг, результативне нарощування фінансових ресурсів, що призведе до розширення джерел фінансового забезпечення, рівності до отримання освітніх послуг усіма категоріями громадян.

Висновки до розділу 1

1. На стан сфери освіти та її результативність накладає неабиякий відбиток фінансове забезпечення освітніх послуг, що, на наше переконання помічається на якості людського потенціалу. Пропонуємо позиціонувати освітні послуги в Україні як рушій інноваційного поступу, який забезпечує віддзеркалення людського потенціалу. Крім відкриття нових знань наука є фундаментом забезпечення трансформації сучасних знань у реальне життя вітчизняного суспільства. Реалізація освітніми послугами цих функцій, з нашого погляду, призведе до позитивних економічних ефектів та сприятиме підвищенню соціальної безпеки країни. З огляду на це зі станом фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні корелює якість людського потенціалу суспільної системи.

2. Важливість освітніх послуг в Україні визначається можливістю з допомогою підготовки фахівців генерувати інноваційну продукцію, формувати систему державного управління, впливати на економічний стан в галузях економіки. Однак результат цього процесу прямо залежить як від тих, хто навчається, так і від тих, хто навчає. Корисний ефект можна вважати тим результатом освітньої діяльності, який формується працею працівників освіти.

3. Особливої уваги заслуговують видатки споживання, які спрямовані на забезпечення поточного фінансування освітніх послуг в Україні та видатки

розвитку – націлені на фінансове забезпечення інноваційної, інвестиційної діяльності в науці, тобто видатки, які направлені на розширене відтворення.

4. У рамках дослідження встановлено, що джерела видатків (їхній склад і структура) визначаються багатьма факторами, у тому числі їхньою предметною спрямованістю, економічним змістом. Державі пропонуємо керуватися пріоритетністю об'єктів фінансового забезпечення. Процес планування видатків має зводитися до проблем вибору між конкуруючими потребами з огляду на недостатній обсяг коштів для фінансового забезпечення всіх потреб.

5. У роботі обґрунтовано, що фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні буде дієвим тоді, коли гроші поступатимуть у повному (достатньому) обсязі та на принципах прозорості. Крім цього, систему централізованого фінансового забезпечення пропонуємо доповнювати громадським контролем за якістю надання послуг та використанням ресурсів на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ

2.1. Діагностика сучасного стану джерел фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні

Стратегічно-важливою галуззю розвитку будь-якої держави є освіта, а одним із ключових напрямів впливу на її результативне функціонування є належним чином обґрунтоване фінансове забезпечення. На сьогоднішній день в Україні відбувається процес трансформації існуючої системи шляхом здійснення освітніх реформ, що, відповідно до офіційної політики Міністерства освіти і науки України, призначає:

- створення системи «Нової української школи»;
- підвищення та модернізацію рівня якості вищої та професійно-технічної освіти;
- перебудову існуючої системи фінансового забезпечення та управління освітніми послугами.

Недосконалість системи фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні виокремлено окремим пунктом, що, з нашої точки зору, впливає і на інші засади її розвитку. У проекті Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. [16], окреслений проблематичний характер фінансового механізму. Особливу увагу акцентовано на не результативній, надто централізованій, застарілій системі фінансового забезпечення.

Враховуючи вищевказане, приймаємо рішення оцінити існуючий механізм фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні з метою аналізу його реалістичного становища та тенденційного розвитку.

У вигляді національних або допоміжних рахунків збираються статистичні дані стосовно фінансових потоків, направлених на розвиток освітніх послуг в Україні.

Щороку ми спостерігаємо за тим, які видатки на освіту закладаються у бюджеті, щоб зрозуміти, чи для усіх потреб освітньої галузі закладено відповідне фінансове забезпечення.

З метою оцінювання стану виконання видаткової частини місцевих бюджетів на освітні послуги в Україні, доцільно проаналізувати їхню структуру. Таким чином, пропонуємо особливу увагу приділити питанню результативної видаткової політики на систему освітніх послуг на рівні місцевих бюджетів. У рамках дослідження є доцільним порівняння структури видатків місцевих бюджетів України (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Показники видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією у 2019–2020 рр., млрд. грн.

Видатки місцевих бюджетів	Роки	
	2019 р. (млрд. грн.)	2020 р. (млрд. грн.)
Охорона здоров'я	34,9	50,9
ЖКГ	34,4	32,1
Економічна діяльність	81,9	93,9
Загальнодержавні витрати	34,9	41,0
Порядок громадськості	1,3	1,8
Соціальний захист й соціальне забезпечення	103,2	24,0
Освіта	187,1	199,4
Охорона навколишнього середовища	3,4	2,4
Духовний та фізичний розвиток	21,6	21,9

Примітка. Джерело: [40]

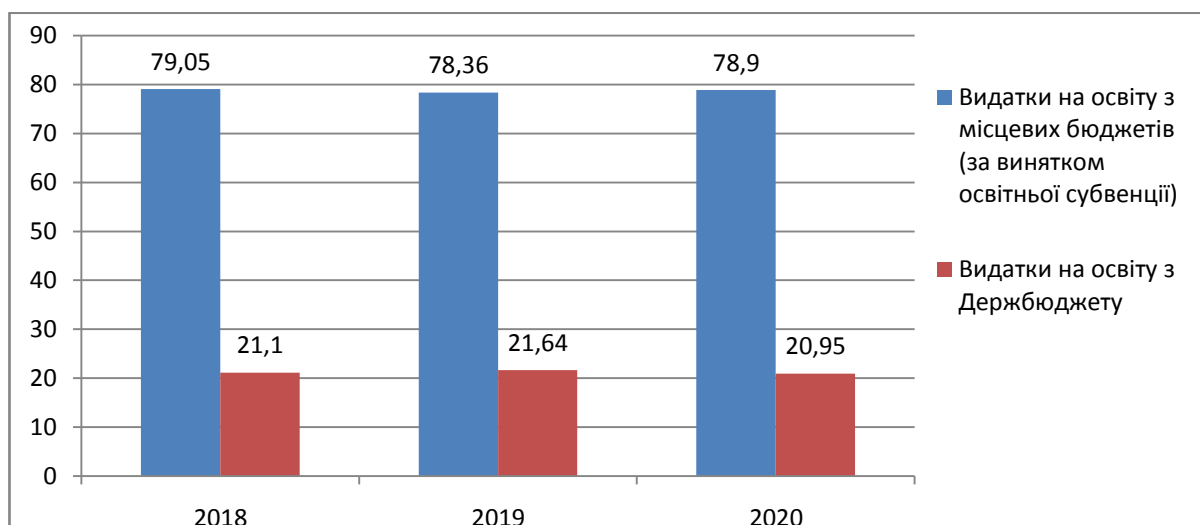
Як впливає з табл. 2.1, структура видатків місцевих бюджетів на освітню сферу не зазнала кардинальних змін порівняно з попереднім роком. Статистична інформація дає підстави стверджувати, що видатки на освіту у

порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. збільшилися на 12,2 млрд. грн., або на 10,6%.

Як бачимо видатки на освіту в Україні склали 199,4 млрд. грн., що у структурі видатків становить 41% і є на 12,3 млрд. грн. або на 10,6% більше видатків, проведених у 2019 р.

Структура видатків місцевих бюджетів за функціональним призначенням (табл. 2.1) свідчить про здатність місцевої влади фінансувати розвиток. Орієнтацію на виконання поточних завдань демонструють представлені структурні характеристики. При цьому більшими за середні за вагомістю та обсягами є освітні послуги (біля 199 млрд. грн.).

Пропонуємо розглянути питому вагу коштів Державного і місцевих бюджетів, а також освітньої субвенції у фінансовому забезпеченні освітніх послуг (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Розподіл фінансове забезпечення видатків на освіту за джерелами у 2018–2020 рр., %

Примітка. Джерело: [40]

На рис. 2.1 представлено розподіл фінансового забезпечення видатків на освітні послуги за станом 2018–2020 рр. за джерелами – місцевий, Державний бюджети. Як випливає з рис. 2.1 фінансове забезпечення освітніх послуг з Державного бюджету менші, аніж з місцевого. У середньому за

досліджуваний період частка фінансового забезпечення з Державного бюджету становила близько 20%, а з місцевих бюджетів – приблизно 78%.

Як впливає з рис. 2.1, переважна частина видатків на освітні послуги (біля 78%) здійснювалася за рахунок коштів місцевих бюджетів. Вага (питома) коштів, що розподілялися на рівні Державного бюджету, у 2020 р. складала 20,95% освітніх видатків.

Статистична інформація дає підстави стверджувати, що основним витокком фінансування освітніх послуг в Україні є місцеві бюджети (у вигляді органів місцевого самоврядування), котрі віддзеркалюють ваговиту роль у фінансуванні освіти, що, з нашої точки зору, є свідченням реформи децентралізації в країні.

Про доволі обмежений перелік джерел фінансування закладів освіти (вищої) свідчить їхній аналіз структури (табл. 2.2). У структурі фінансування закладів освіти (інститутів, академій, університетів) здебільшого переважають кошти фізичних осіб і Державного бюджету, отримані на навчання кредити та гранти окремо не враховуються (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Структура джерел фінансового забезпечення навчання студентів у закладах освіти (вищої) України

Показник	Інститути, академії, університети		Усього ЗВО	
	2018/2019	2019/2020	2018/2019	2019/2020
Питома вага студентів %, які вчаться за рахунок коштів				
Державного бюджету	43,1	42,3	39,2	37,9
Місцевих бюджетів	1,0	0,9	7,7	8,4
Юридичних осіб	0,5	0,2	0,5	0,2
Фізичних осіб	55,4	56,6	52,6	53,5

Примітка. Джерело: [40]

В умовах поступового зміцнення фінансового потенціалу адміністративно-територіальних утворень та реформи децентралізації у цілому значно зросла частка місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні навчання студентів у закладах вищої освіти. Фінансове забезпечення інститутів, академій, університетів переважно здійснюється за рахунок Державного бюджету. У 2019–2020 рр. загалом кошти місцевих та Державного бюджетів становили 43,2% у загальному обсязі фінансового забезпечення освіти (вищої) в нашій країні, що приблизно відповідає рівню 2018–2019 рр.

Це можемо пояснити повільною трансформацією механізмів фінансування закладів освіти (вищої), зокрема практики фінансового забезпечення мережі освітніх установ, відтак довгі роки саме держава стримувала розвиток закладів освіти (вищої), обмежувала їхню фінансову самостійність.

Вагомою залишається частка фізичних осіб у структурі джерел фінансового забезпечення навчання в інститутах, академіях, університетах. Ця частка коливається на рівні 56,5% у загальному обсязі фінансування закладів освіти (вищої) в нашій країні.

Незначною залишається частка юридичних осіб у структурі джерел фінансового забезпечення навчання в інститутах, академіях, університетах. Ця частка коливається на рівні 0,2% у загальному обсязі фінансування закладів освіти (вищої) в нашій країні.

Розглянемо структуру джерел фінансування освіти, а саме дошкільної в Україні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Структура джерел фінансового забезпечення дошкільної освіти в Україні, млн. грн.

Показник	Заклади дошкільної освіти		
	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Видатки місцевого	36 044,6	37 559,8	48 620,6

бюджету на дошкільну освіту			
-----------------------------	--	--	--

Примітка. Джерело: [40]

Як бачимо з табл. 2.3 структура видатків на дошкільну освіту визначається коштами місцевих бюджетів, оскільки з 2017 р. фінансове забезпечення цієї освіти з Державного бюджету припинено взагалі.

Розглянемо структуру джерел фінансування закладів загальної освіти в Україні (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Структура джерел фінансування закладів загальної освіти в Україні,
тис. грн.**

Показник	Заклади середньої освіти		
	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Видатки місцевого бюджету на загальну освіту	114 889,48	122 075,07	148 107,41
Видатки Державного бюджету на загальну освіту	389,1	369,10	488,20

Примітка. Джерело: [40]

Як бачимо з табл. 2.4 структура видатків на загальну освіту визначається переважно коштами місцевих бюджетів.

Розглянемо структуру джерел фінансового забезпечення професійно-технічної освіти в Україні (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Структура джерел фінансового забезпечення професійно-технічної
освіти в Україні, тис. грн.**

Показник	Заклади професійно-технічної освіти		
	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Видатки місцевого	10 459,7	11 123,38	13 201,79

бюджету на загальну освіту			
Видатки Державного бюджету на загальну освіту	356,00	392,50	483,90

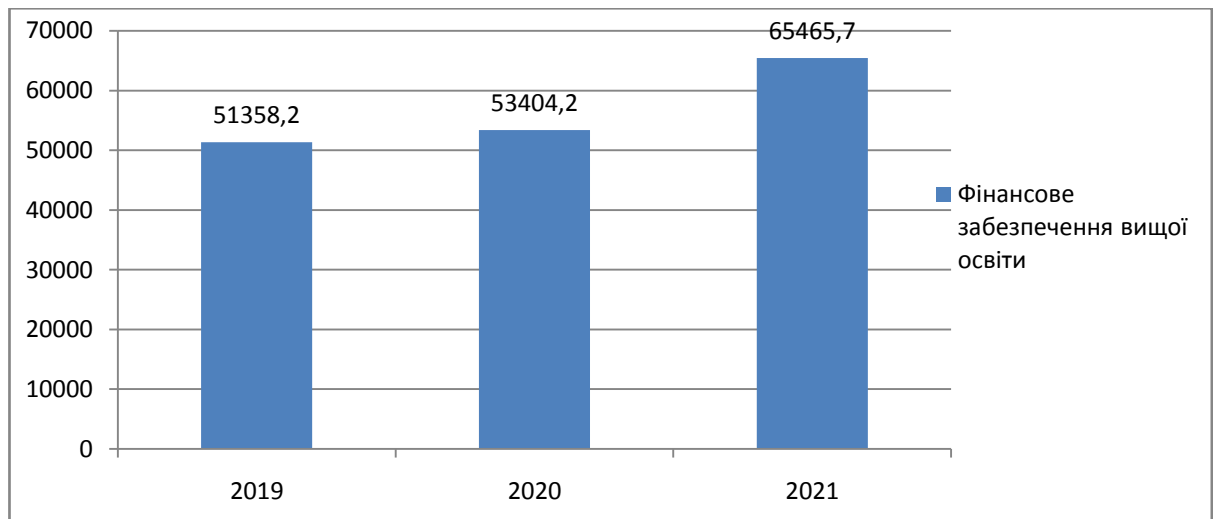
Примітка. Джерело: [40]

Як бачимо з табл. 2.5 структура видатків на професійно-технічну освіту визначається переважно коштами місцевих бюджетів. Логіка застосування принципу субсидіарності та процесів децентралізації змінила вагу джерел фінансового забезпечення професійно-технічної освіти, де ключовим джерелом є кошти місцевих бюджетів.

2.2. Аналіз фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні за рівнями освіти

Згідно ст. 71 Закону України «Про вищу освіту» [33] фінансове забезпечення державних закладів вищої освіти проводиться за рахунок коштів Державного бюджету за рахунок державного замовлення та за рахунок джерел, які не забороняються законодавством з дотриманням принципів результативного використання коштів, прозорості у прийнятті рішень.

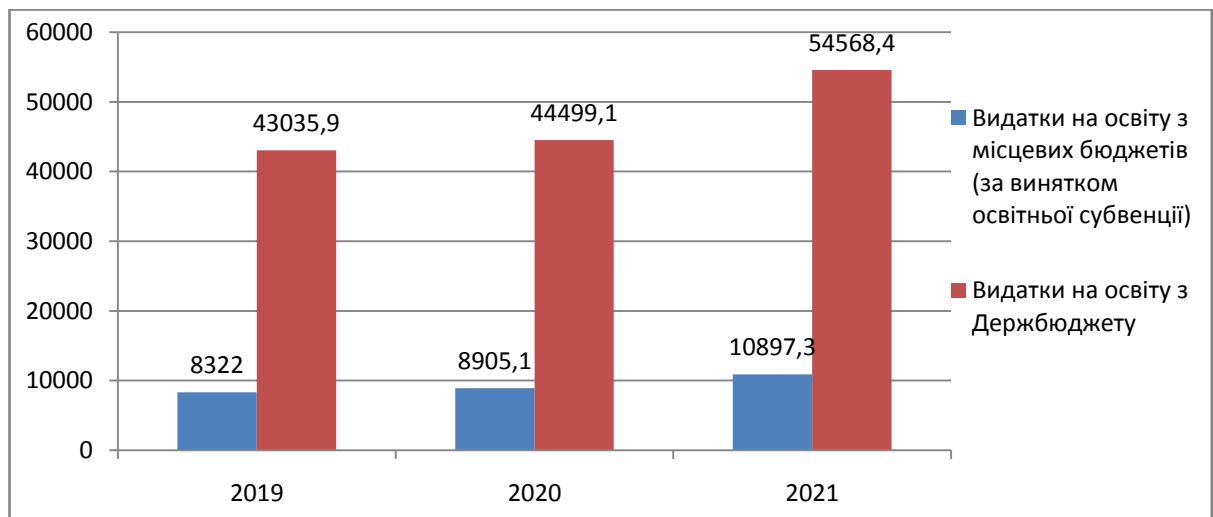
Видатки на вищу освіту за рахунок коштів зведеного бюджету України протягом аналізованого періоду в номінальному виразі зросли (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Фінансове забезпечення вищої освіти за рахунок коштів зведеного бюджетів України у 2019–2021 рр., млн. грн.

Примітка. Джерело: [40]

На рис. 2.2 наведено динаміку фінансового забезпечення вищої освіти за рахунок коштів місцевого й Державного бюджетів упродовж 2019 –2021 рр. З огляду на те, що заклади вищої освіти перебувають здебільшого у державній власності й деякі в комунальній, фінансове забезпечення вищої освіти переважно забезпечувалося коштами Державного бюджету.

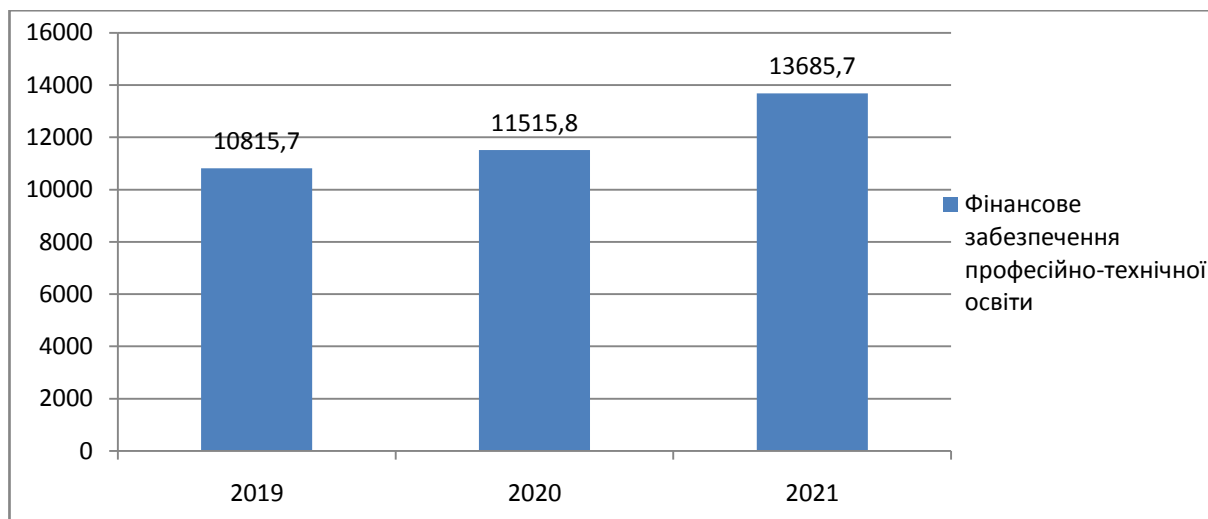

Рис. 2.3. Фінансове забезпечення вищої освіти за рахунок коштів місцевого й Державного бюджетів України у 2019–2021 рр., млн. грн.

Примітка. Джерело: [40]

Фінансове забезпечення фахової передвищої освіти та професійно-технічної здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету (місцевих бюджетів, освітніх субвенцій та інших джерел передбачених законом). Спеціальним законом визначаються витрати, що покриваються за рахунок освітніх субвенцій.

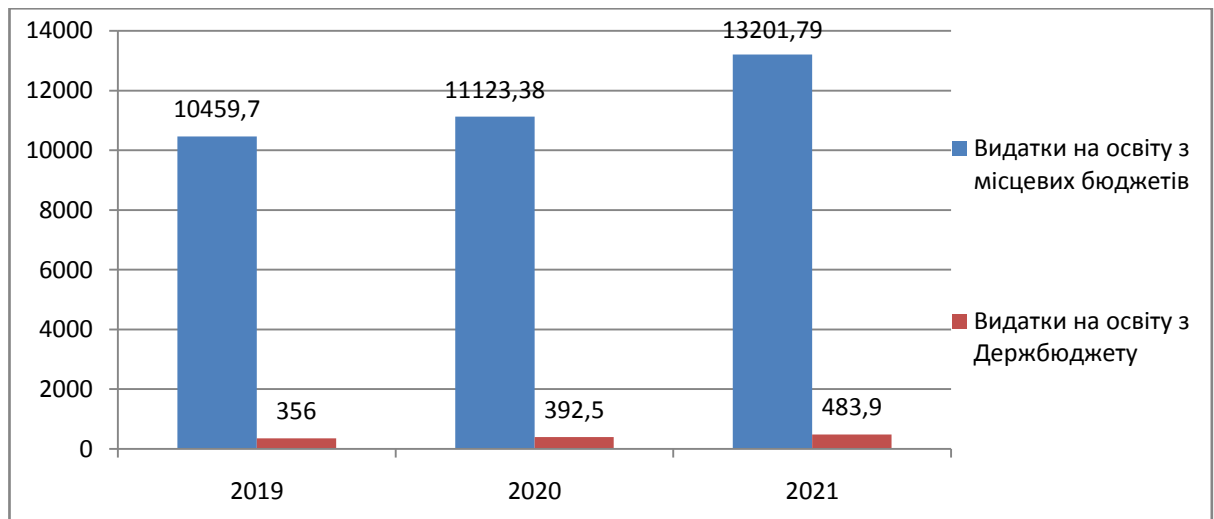
Як впливає з рис. 2.4, у 2019–2021 рр. видатки зведеного бюджету України на професійно-технічну освіту в номінальному виразі зросли.

Рис. 2.4. Фінансове забезпечення професійно-технічної освіти за рахунок коштів зведеного бюджету України у 2019–2021 рр., млн. грн.

Примітка. Джерело: [40]

Видатки на професійно-технічну освіту до 2010 р. переважно здійснювалися за рахунок коштів Держбюджету. Після прийняття Бюджетного кодексу ключовим джерелом фінансового забезпечення професійно-технічної освіти стали кошти місцевих бюджетів. З огляду на це змінено вагу джерел фінансового забезпечення професійно-технічної освіти (рис. 2.5).

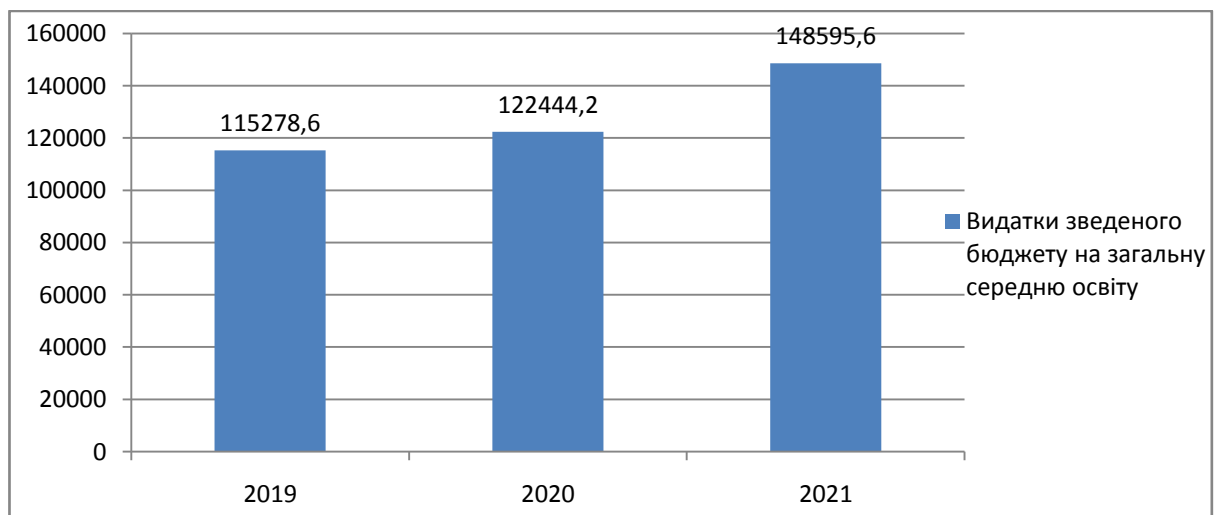

Рис. 2.5. Фінансове забезпечення професійно-технічної освіти України у 2019–2021 рр., млн. грн.

Примітка. Джерело: [40]

Фінансове забезпечення повної загальної середньої освіти проводиться за рахунок коштів місцевих бюджетів, державного та інших джерел, передбачених законодавством.

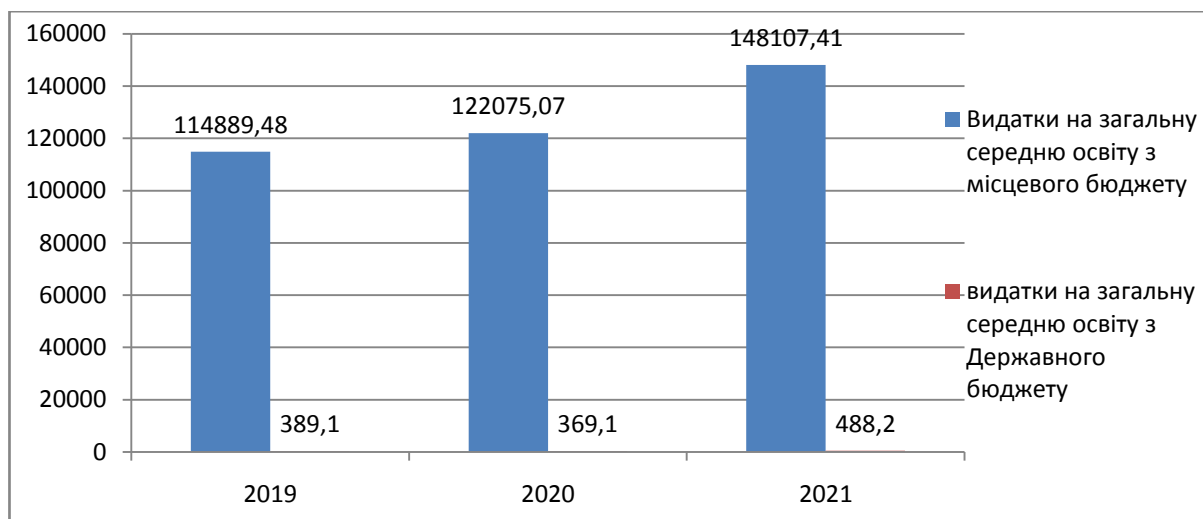
Впродовж 2019–2020 рр. згідно даних Державної казначейської служби України, видатки зведеного бюджету на середню освіту мали тенденцію до стабільного зростання (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Видатки зведеного бюджету на загальну середню освіту у 2019–2021 рр.

Примітка. Джерело: [40]

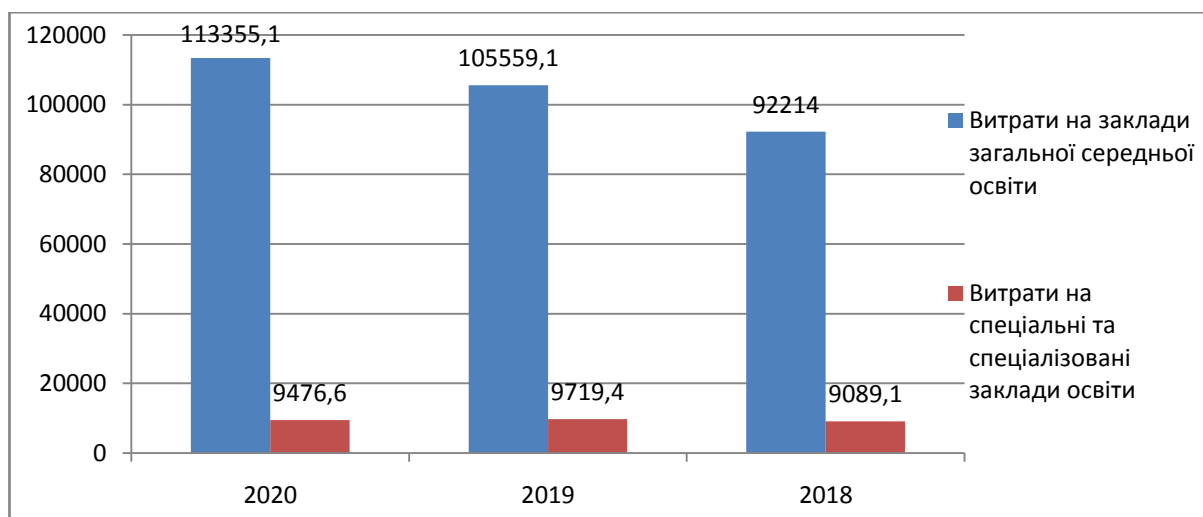
За період 2019–2021 рр. видатки місцевих бюджетів на загальну середню освіту зросли з 122075,07 тис. грн. у 2019 р. до 148107,41 тис. грн. у 2021 р., а видатки Державного бюджету – з 369,1 тис. грн. до 488,2 тис. грн. відповідно (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Фінансове забезпечення загальної середньої освіти за рахунок коштів місцевого й Державного бюджету України у 2019–2021 рр., млн. грн.

Примітка. Джерело: [40]

Значні суми коштів бюджетного фінансового забезпечення спрямовуються на безпосереднє фінансове забезпечення як спеціалізованих закладів та шкіл-інтернатів так і закладів загальної середньої освіти (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Бюджетне фінансове забезпечення різних закладів загальної середньої освіти у 2018–2020 рр., млн. грн.

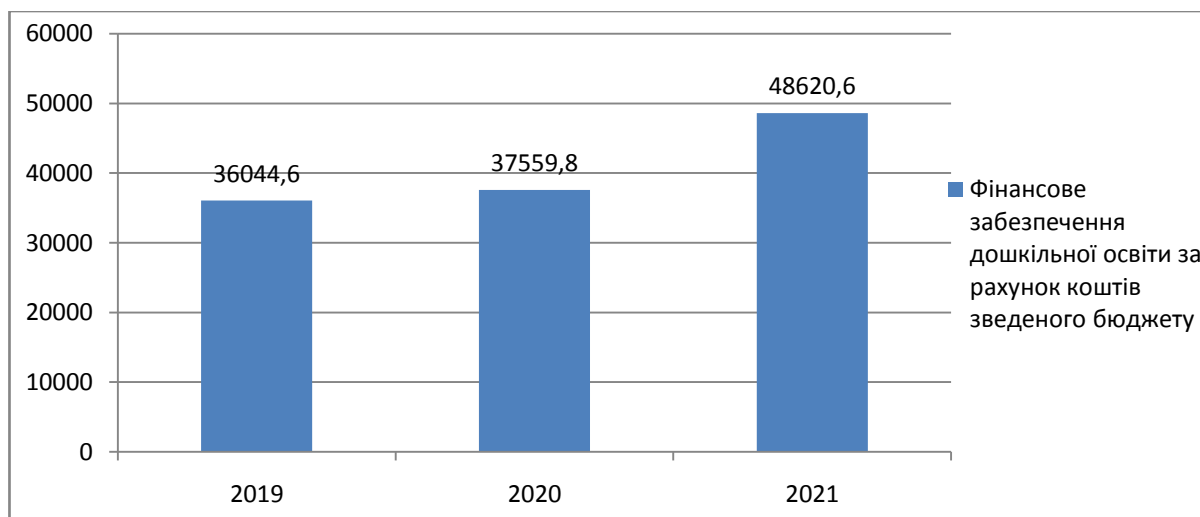
Примітка. Джерело: [40]

У комунальній власності переважно перебувають дошкільні заклади освіти та отримують фінансове забезпечення з місцевих бюджетів.

Незалежно від форм власності джерелами фінансового забезпечення закладів дошкільної освіти можуть бути кошти:

- місцевих та Державного бюджетів;
- засновників (засновника);
- батьків або осіб, які мають право їх замінити;
- цільові внески, добровільні пожертвування;
- кошти не заборонені законодавством.

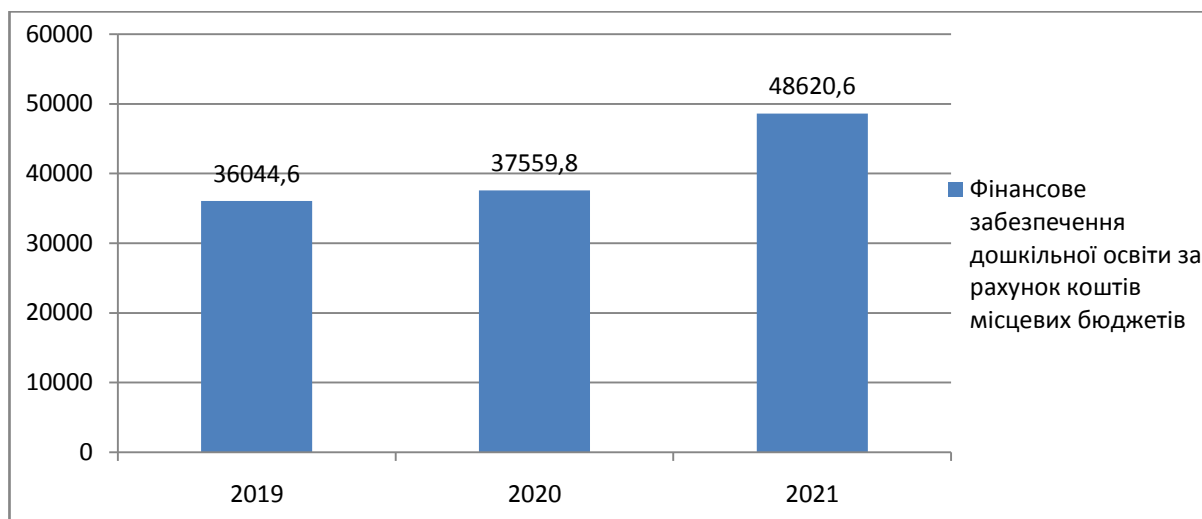
Протягом досліджуваного періоду часу номінальні обсяги фінансового забезпечення дошкільної освіти зростали. Зокрема, видаткова частина зведеного бюджету зросла з 37559,8 тис. грн. у 2019 р. до 48620,6 тис. грн. у 2021 р. (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Фінансове забезпечення дошкільної освіти за рахунок коштів зведеного бюджету в Україні у 2019–2021 рр., млн. грн.

Примітка. Джерело: [40]

У зведеному бюджеті України структура видатків на дошкільну освіту практично визначається коштами місцевих бюджетів, оскільки в дуже незначних обсягах відбувалося фінансове забезпечення з Державного бюджету закладів дошкільної освіти, а з 2017 р. фінансове забезпечення цієї освіти взагалі припинено з Держбюджету (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Фінансове забезпечення дошкільної освіти за рахунок коштів місцевих бюджетів України у 2019–2021 рр., млн. грн.

*З 2017 р. фінансове забезпечення цієї освіти з Держбюджету припинено

Примітка. Джерело: [40]

У механізмі фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні відбулася зміна підходів в умовах бюджетного й адміністративно-територіального устроїв під впливом процесу децентралізації, який у 2015 р. почав діяти. Передусім децентралізація забезпечує передання коштів і повноважень від центральних органів влади органам місцевого самоврядування. З огляду на це в процесі децентралізації підвищується рівень автономності закладів освіти, адаптація інституцій до змін ринкового середовища та гнучкість механізмів фінансового забезпечення.

2.3. Оцінювання фінансового забезпечення закладів вищої освіти в Україні та його вплив на підготовку фахівців

Вища освіта спрямована на набуття знань, що формують майбутнього фахівця, є основою людського розвитку, зміцнює людський потенціал держави, результативне впровадження якого сприяє прогресивному розвитку суспільства, покращенню якості життя, підвищенню продуктивності праці. Лише за умови належного фінансового забезпечення вищої освіти, результативного поєднання фінансової та освітньої політики держави можливий її прогресивний розвиток.

Фінансове регулювання вищої освіти сприяє реалізації державної фінансової політики в сфері освіти, а відповідне фінансове забезпечення впливає на результативне її функціонування, рівень якості освітніх послуг, які надаються цими закладами.

Деталізований розподіл коштів з Державного бюджету між закладами освіти (вищої) та чітко окреслений критерій цього розподілу опублікувало Міністерство освіти [41]. У 2020 р. всього на університети Міністерство освіти витратить 16,26 млрд. грн.

З огляду на це зроблений вагомий крок до відкритості та прозорості фінансів. Кожен університет отримав фінансове забезпечення в залежності від результативності своєї роботи як один із стимулів надалі розвиватися динамічніше.

Заклади вищої освіти з 2020 р. отримують фінансове забезпечення за формулою, згідно якої ті університети, які мають кращі результати діяльності отримують більше фінансове забезпечення порівняно із бюджетом попереднього року. Відповідне рішення було схвалене Урядом 24 грудня 2019 р. [35].

У 2020 р. розрахунок обсягів фінансового забезпечення здійснювався Міністерством освіти за чітко визначеними критеріями, серед яких:

- масштаб університету;

- регіональний коефіцієнт;
- контингент студентів;
- обсяг коштів на дослідження, які університет залучає з міжнародних грантів чи з бізнесу;
- позиції у міжнародних рейтингах.

До цих показників з 2021 р. додався показник працевлаштованості випускників, які Міністерство освіти відслідковуватиме через онлайн-систему.

У 2020 р. з метою поступовості переходу були запроваджені обмеження для максимальної та мінімальної зміни бюджету кожного закладу вищої освіти – 120% та 95% від 2019 р. відповідно.

Пропонуємо розглянути формулу розподілу фінансового забезпечення закладів вищої освіти (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Формула розподілу фінансового забезпечення закладів вищої освіти

Показники	Стимули
Масштаб університету	Об'єднуватись
Регіональний коефіцієнт	Розвивати в регіонах вищу освіту
Контингент студентів	Зберігати профіль університету
Обсяг коштів на дослідження, які університет залучає з позабюджетних джерел	Розвивати партнерство з бізнесом, науку та диверсифікувати джерела фінансування
Позиції у міжнародних рейтингах	Будувати партнерство та міжнародну репутацію
Працевлаштування працівників	Відповідати на запит ринку праці

Примітка. Джерело: [41]

Фінансове забезпечення згідно формули одержали 136 закладів освіти (вищої) й 12 філій, які мають власні кошториси. В 2020 р. 54 заклади отримали 95–99% від бюджету 2019 р., а 94–100 – 120% від бюджету 2019 р.

У 2020 р. завдяки розрахунку фінансового забезпечення за формулою 17 університетів отримали збільшення фінансового забезпечення на понад 15 млн. грн. З поміж-них:

- Ужгородський національний університет;
- Сумський державний університет;
- Харківський політехнічний інститут;
- Львівська політехніка;
- Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського тощо.

Пропонуємо розглянути розподіл фінансового забезпечення закладів вищої освіти у 2020 р. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Розподіл фінансового забезпечення у 2020 р.

У підрозділі (підпорядкуванні) МОН	Отримали 100–120% від бюджету 2019 р.	Отримали 95–99 % від бюджету 2019 р.
136 закладів освіти (вищої) та 12 їхніх філій, що мають окремі кошториси	94 заклади	54 заклади

Примітка. Джерело: [41]

Розглянемо заклади, фінансове забезпечення яких зросло на понад 15 млн. грн. (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Заклади, фінансове забезпечення яких зросло на понад 15 млн. грн.

Заклади вищої освіти	Фінансове забезпечення на понад 15 млн. грн.
Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського	84,4 млн. грн.
Львівська політехніка	69,0 млн. грн.
Львівський національний університет ім. І. Франка	58,3 млн. грн.
Харківський політехнічний інститут	40,3 млн. грн.

Сумський державний університет	33,6 млн. грн.
Дніпровська політехніка	24,3 млн. грн.
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича	22,7 млн. грн.
Київський національний університет будівництва і архітектури	15,0 млн. грн.

Примітка. Приріст фінансового забезпечення у 2020 р. порівняно із 2019 р. Джерело: [41]

На наше переконання, система фінансового забезпечення вищої освіти стимулює університети розвиватися та відповідати на сучасні запити ринку праці. Вже цього року отримавши збільшене фінансове забезпечення, заклади вищої освіти можуть вкласти ці кошти в підвищення якості. Наприклад, направити їх на збільшення заробітної плати сильним викладачам. З нашої точки зору, це призведе до підвищення їхньої мотивації, з одного боку, та покращить якість освіти у вищому навчальному закладі – з іншого боку.

Показники, за якими Міністерство освіти проводить розрахунок розподілу фінансового забезпечення, дають університетам чітко розуміти у якому напрямку їм необхідно рухатися, з метою покращення своїх позицій.

Контингент студентів (фактична кількість студентів за бюджетною формою навчання) відтепер є одним із семи показників, які чинять вплив на формування бюджету. Вага цього показника протягом наступних трьох років буде лиш зменшуватися. Держава додатково стимулює університети зберігати свій профіль, економічні університети – підтримувати саме економічні спеціальності.

Показник масштабу, на нашу думку, стимулює заклади вищої освіти результативно використовувати ресурси та об'єднуватися. З огляду на це університети, у яких отримує знання менше 1000 студентів, будуть мати менше, а ті, в яких десять тисяч і більше студентів – навпаки матимуть можливість отримати більше фінансового забезпечення.

У 2020 р. регіональним університетам дало змогу отримати краще фінансове забезпечення застосування регіонального коефіцієнту у формулі.

Через відтік абітурієнтів у великі міста регіональні заклади вищої освіти у попередні роки не мали ресурсів для розвитку та втрачали студентів. Держава, застосовуючи регіональний коефіцієнт, підтримує регіональні університети.

Одним з вагомих стимулів працювати над репутацією та міжнародним визнанням, підвищенням шансів залучати до навчання іноземних студентів є присутність вітчизняних університетів у міжнародних рейтингах. Міністерство освіти враховує позиції в:

- The Times Higher Education World University Rankings;
- QS World University Rankings;
- Academic Ranking of Worlds Universities.

Наразі отримали додаткове фінансове забезпечення за цим показником п'ять закладів вищої освіти, які входять до вищепредставлених рейтингів.

Свідченням того, що закладу освіти довіряють бізнес або/та донори є сума грошей на наукові дослідження, які університет залучає від міжнародних грантів та з бізнесу. Використовуючи цей показник держава, стимулює університети диверсифікувати джерела надходження коштів та розвивати науку.

Показник, який Міністерство освіти [41] почало застосовувати при розрахунку фінансового забезпечення закладів вищої освіти у 2021 р. – це працевлаштованість випускників. Міністерство освіти у 2020 р. запустило електронну систему, яка буде перевіряти (моніторити) чи випускники того чи іншого університету працюють на посадах, яка вимагає вищої освіти. З огляду на це цей показник стимулюватиме університети враховувати потреби ринку праці, підвищувати якість освіти та сприяти працевлаштованості своїх студентів.

Пропонуємо, щоб наступним кроком Міністерства освіти стала спільна із профільним комітетом Верховної Ради внесення та розробка комплексних змін до законодавства, які надають автономію університетам.

Результати проведеного дослідження дають можливість стверджувати, що недостатнє фінансове забезпечення закладів вищої освіти в Україні не дозволяють проводити належне реформування у галузі вищої освіти і підвищувати якість освітніх послуг. На наше переконання, вагомими є посилення векторів державної політики розвитку закладів вищої освіти в Україні, а саме:

- розширити їхню фінансову автономію, що призведе до підвищення відповідальності за результативне використання залучених і власних коштів;
- стимулювати розширення грантового фінансового забезпечення навчання, інституційне забезпечення механізмів надання освітніх грантів;
- посилити державний фінансовий контроль за результативним використанням закладами вищої освіти бюджетних коштів у аспектах підвищення рівня якості освіти та дієвого функціонування.

Висновки до розділу 2

1. Пропонуємо Міністерству освіти застосовувати при розрахунку фінансового забезпечення закладів вищої освіти у 2021 р. – показник працевлаштованості випускників. Запустити електронну систему, яка буде перевіряти (моніторити) чи випускники того чи іншого університету працюють на посадах, яка вимагає вищої освіти. З огляду на це цей показник стимулюватиме університети враховувати потреби ринку праці, підвищувати якість освіти та сприяти працевлаштованості своїх студентів.

2. Пропонуємо, щоб наступним кроком Міністерства освіти стала спільна із профільним комітетом Верховної Ради внесення та розробка комплексних змін до законодавства, які надають автономію університетам.

3. Результати проведеного дослідження дають можливість стверджувати, що недостатнє фінансове забезпечення закладів вищої освіти в Україні не дозволяє проводити належне реформування у галузі вищої освіти і підвищувати якість освітніх послуг. На наше переконання, вагомими є

посилення векторів державної політики розвитку закладів вищої освіти в Україні, а саме: розширити їхню фінансову автономію, що призведе до підвищення відповідальності за результативне використання залучених і власних коштів; стимулювати розширення грантового фінансового забезпечення навчання, інституційне забезпечення механізмів надання освітніх грантів; посилити державний фінансовий контроль за результативним використанням закладами вищої освіти бюджетних коштів у аспектах підвищення рівня якості освіти та дієвого функціонування.

РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ

3.1. Проблемні аспекти фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні та прагматизм їхнього вирішення

Освітні послуги у сучасному суспільстві виступають вагомим чинником соціального прогресу, а належним чином організований механізм їхнього надання – надзвичайно важлива умова стійкості економічного зростання. У економічному площині вагомою проблемою функціонування освітніх послуг в Україні є обмеженість фінансового забезпечення і збереження не результативних методів використання коштів.

Незважаючи на поступове збільшення ресурсів з бюджетів різних рівнів, так і з позабюджетних джерел, на надання освітніх послуг в Україні, наявні ресурси освітньої сфери дають можливість лише на прийнятному рівні забезпечити тільки поточне функціонування закладів освіти, проте можливості їхнього розвитку є недостатніми.

Кошти, отримані у вигляді плати за науку від індивідуальних замовників, відносяться до фонду Державного бюджету у вигляді власних надходжень навчальних закладів. З огляду на це є можливість попередити про їхнє не результативне використання та посилити контроль за рухом фінансових коштів навчальних закладів. Проте, ця практика має недоліки, а саме:

- навчальні заклади через недофінансування з Державного бюджету змушені направляти власні кошти на покриття поточних потреб, що, з нашої точки зору, зменшує можливості для зміцнення зростаючого обсягу якості навчального процесу та укріплення матеріально-технічної основи;

- до розширення раціональної госпрозрахункової поведінки, виучки фахівців на основі контрактів штовхає навчальні заклади дефіцит

фінансування закладів освіти (вищої), що призводить до комерціалізації та зниження освітніх послуг в Україні.

На наш погляд, вирішення проблемних аспектів належного фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні знаходиться у площі модернізації методології прямого фінансового забезпечення освіти, а також пошуку альтернативних способів і джерел притягнення ресурсів для вимог освітньої сфери.

У магістерській роботі (підрозділ 3.1) ми приділили увагу фінансовому забезпеченню вищих закладів освіти. Вважається за неминуче обрисувати пропозиції, акцентувавши погляд на установах цього рівня освіти, однак більшість із них є актуальними й для закладів загальної середньої освіти, професійно-технічної, дошкільної освіт, оскільки система фінансового забезпечення для різних закладів має багато спільних проблем.

Важливе питання, яке в контексті дослідження неможливо оминати увагою, – це оцінювання проблемних площин фінансового забезпечення професійно-технічних закладів та розробка раціоналістичних пропозицій для їхнього вирішення.

В Україні змінено підхід до фінансових забезпечень професійно-технічних закладів. У 2015 р. запровадили субвенцію з Державного бюджету на фінансове забезпечення робітничих кадрів, яка у 2016 р. вже була скасованою, а фінансове забезпечення таких закладів поклали на обласні бюджети та бюджети міст обласного значення. З 2017 р. була зроблена спроба скоротити регіональне замовлення фахівців та прийнято рішення запровадити трирівневу систему фінансового забезпечення цих закладів. Враховуючи неспроможність місцевих урядів самостійно брати участь у наданні фінансів професійно-технічній освіті, цьому етапу характерні вельми незручні підсумки, зокрема – закриття деяких училищ у містах, де ресурсів не вистачає.

У декотрих регіонах знаходять позитивні шляхи вирішення проблеми фінансового забезпечення професійно-технічної освіти. Міськрада Луцька

санкціонувала пріоритетні програми підготовки фахівців профтехучилищ, які ефективно відповідають наявним потребам ринку праці (регіонального). Місцева влада Луцька заради економії коштів має намір скоротити обсяги фінансового забезпечення за рахунок бюджету міст незатребуваних на ринку праці напрямів професійної підготовки.

На Тернопільщині уже залучають представників агрохолдингів, приватних підприємців, створюють робочі групи.

З метою подолання проблем фінансового забезпечення профтехучилищ, нами пропонується комплекс заходів для їхнього вирішення, а саме:

- внесок підприємств на професійно-технічну освіту;
- контрактні умови;
- укрупнення закладів профтехучилищ тощо.

Виходячи з потреб регіону розробити такі програми навчання, які передбачатимуть взаємодію потенційних роботодавців, особливо у професійних сферах із студентством. Програма передбачатиме здобуття належної бази за місцем для навчання у дієвому поєднанні з практичними навиками на виробництві. Згідно трудового договору роботодавець має платити студенту профучилища заробітну плату на період навчання на підприємстві.

Вважаємо, що місцевим урядам треба не тільки нарікати на недофінансування із центру, але, з нашої точки зору, робити радикальні кроки в оптимізаційному напрямку сіті установ професійної освіти.

Важливе питання, яке в контексті магістерського дослідження неможливо оминати увагою, – це оцінювання проблематичних аспектів фінансування закладів середньої освіти (загальної) та розробка пропозицій для їхнього вирішення.

Проблеми фінансування закладів загальної середньої освіти пропонуємо поділити на:

- загальні проблеми фінансового забезпечення галузі;
- проблеми розвитку та утримання закладу освіти;

– проблеми щодо заробітної плати для працівників.

Проблемою, що, з нашої точки зору, перешкоджає відкритому та прозорому поділу коштів виступає неузгодженість відкритих даних у галузі освіти щодо фінансового забезпечення для закладів загальної середньої освіти, відсутність верифікованих й узгоджених реєстрів педагогічних працівників, здобувачів освіти.

Встановлено, що ще однією з вагомих проблем фінансового забезпечення закладів середньої освіти (загальної) є відсутність нормативів їхнього забезпечення, відповідно відсутні прозорі дані витрат на одного наступника з врахуванням коштів батьків, місцевих, обласних, державних коштів. З огляду на це створюється нерівномірний розподіл фінансових коштів ОТГ чи району, міста, області (місцевих бюджетів) та коштів Державного бюджету. Присутнє частинне накопичення ресурсного потенціалу освітньої субвенції на рівні місцевого самоврядування і в областях, відповідно, ці грошові ресурси не надходять до закладів загальної середньої освіти (кінцевих споживачів).

У магістерській роботі (підрозділ 3.1) ми приділили увагу фінансовому забезпеченню закладів загальної середньої освіти. Вважаємо за необхідність обкреслити пропозиції, акцентувавши увагу на закладах оцього ступеня освіти, однак більшість із них є актуальними й для закладів вищої освіти, професійно-технічної, дошкільної освіт, оскільки система фінансового забезпечення для різних закладів має багато спільних проблем.

Ми сформулювали пропозиції щодо прагматизму вирішення проблем в закладах загальної середньої освіти, а саме:

– створити цілісну приступну інформаційного характеру освітню систему (відкритих даних у цій сфері), призначену для одержання, синтезування та зберігання інформації, отриманої від суб'єктів освітньої сфери. Система відвертих показчиків у сфері освіти дозволить аналізувати та моніторити не фінансову та фінансову інформації, формувати звітність по кожному з процесів;

- створити верифіковані та узгоджені реєстри педагогічних працівників, здобувачів освіти;
- розробити відкриту й прозору процедуру розподілу та розрахунку освітніх субвенцій від Міністерства освіти до закладів загальної середньої освіти і навпаки;
- сприяти зменшенню залучення батьківських коштів здобувачів загальної середньої освіти на утримання шкіл, їхня легалізація як пропозиція виведення з тіньового обігу;
- запровадити результативний механізм фінансового забезпечення порядку підвищення кваліфікації педагогічних працівників;
- вести переміни до правових документів, якими вимагати від керівників цих закладів освіти розкривати потреби цього закладу та звертатися до фундатора із запитом стосовно їхнього виконання, а від засновника вимагати надавати обґрунтовані звіти на ці запитання із ефективним зазначенням можливості їхньої реалізації.

Важливе питання, яке в контексті магістерського дослідження неможливо оминати увагою, – це оцінювання проблемних аспектів фінансового забезпечення закладів дошкільної освіти та розробка пропозицій для їхнього вирішення.

Через те, що дошкільна освіта отримує фінансове забезпечення за рахунок коштів місцевих бюджетів бачимо нерівність між регіонами стосовно обсягів фінансового забезпечення на одну дитину. Менші витрати на одну дитину та більший в рази попит на дошкільну освіту мають західні регіони.

Вважаємо, що має бути присутня оптимізація видаткової частини на матеріально-технічне забезпечення та плату раціональної праці педагогічного персоналу дошкільних закладів. Цього процесу можливо досягнути створивши навчально-виховні комплекси для початкових шкіл, що призведе до вивільнення додаткових приміщень, створення спільного зі школою

обслуговуючого, медичного та адміністративного персоналу, завдяки цьому здійсниться оптимізація колективу працівників.

У магістерській роботі (підрозділ 3.1) ми приділили увагу фінансовому забезпеченню освітніх послуг в Україні та проблемним аспектам їхнього розвитку. Тому вважали за необхідне окреслити пропозиції щодо вирішення проблемних питань, акцентувавши увагу на цих закладах, дійшли висновку, що система фінансового забезпечення для різних закладів має багато спільних проблемних рис.

3.2. Напрями удосконалення фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні та їхній вплив на підготовку фахівців

У підпункті 3.1 магістерської роботи ми розглядали проблемні аспекти фінансового забезпечення дошкільної освіти та прагматизм їхнього вирішення. Пропонуємо сформулювати пропозиції щодо удосконалення системи фінансового забезпечення дошкільної освіти, а саме:

- сумістити фінансові ресурси із неоднакових начал, що дасть можливість поєднувати пріоритети місцевого та загальнодержавного розвитку як перспективного напрямку реформування системи фінансового забезпечення освіти (дошкільної);

- доволі важливо залучити громади до управління інвестиційними проектами, тому що це позитивно вплине на якість реалізації проектів та їх відбір;

- потрібно надавати пріоритет у фінансовому забезпеченні тим проектам, які матимуть позитивний вплив на підвищення результативності видатків на дошкільну освіту на перспективу.

Застосувавши щонайкращі підходи до рішення проблем матеріального та технічного забезпечення освіти (дошкільної) є одним із вагомих напрямів удосконалення фінансового забезпечення дошкільної освіти. При цьому вагоме значення має направленість фінансових ресурсів у створенні

навчально-виховних комплексів та звільнення приміщень цих закладів, для прикладу, від початкової школи. Функціонуванням навчально-виховного комплексу передбачено створення спільного зі школою обслуговуючого, медичного та адміністративного персоналу, завдяки цьому здійсниться оптимізація колективу працівників та підвищить результативність витрат на дошкільну освіту.

Для сільської місцевості створення навчально-виховних комплексів є актуальним, оскільки проживає там відносно не велика кількість дітей. Таким чином, організаційне об'єднання в одну організаційну структуру – школи та дошкільного навчального закладу, яка складається із двох підрозділів, дасть можливість оптимізувати фінансове забезпечення.

Пропонуємо для органів місцевого самоврядування, які реалізують та ініціюють заходи з метою створення навчально-виховних комплексів запроваджувати фінансові стимули. Це може бути у вигляді певної надбавки до трансфертів, доцільність якої ґрунтується на вищому рівні доброякісності послуг дошкільної освіти, що пояснюється більшою здатністю спрямувати кошти на матеріальне забезпечення закладів.

З огляду на це система фінансового забезпечення освіти (дошкільної) потребує значного реформування, адже досі зберігає риси часу командно-адміністративної періодизації економіки. До ключових напрямів удосконалення фінансового забезпечення освіти (дошкільної) доцільно зараховувати:

- розвиток джерел фінансового забезпечення;
- використання співфінансування з метою забезпечення вагомих заходів;
- залучення нових суб'єктів надавання послуг дошкільної освіти;
- запровадження альтернативних механізмів стосовно надавання послуг дошкільній освіті.

Отже, ми розробили і запропонували детальний опис пропозицій щодо напрямів удосконалення фінансового забезпечення освіти (дошкільної) у Україні.

Під час реформ щодо загальної середньої освіти фінансові питання відіграють одну з вагомих ролей. Удосконалення фінансового забезпечення середньої освіти впливає безпосередньо на її доступність та результативність. На сьогодні існує потреба щодо вироблення пропозицій до формування результативної моделі фінансового забезпечення середньої освіти в умовах дефіцитності фінансових можливостей держави.

У підпункті 3.1 магістерської роботи ми розглядали проблемні аспекти фінансового забезпечення закладів середньої освіти та прагматизм їхнього вирішення. Пропонуємо сформулювати пропозиції щодо удосконалення системи фінансового забезпечення освіти, а саме:

- збільшити асигнування з бюджетів усіх рівнів на функціонування системи загальної середньої освіти з метою досягти у найближчій перспективі фінансового забезпечення освіти на достатньому рівні;

- результативно використовувати бюджетні кошти на засадах удосконалення діючого механізму фінансового забезпечення середньої освіти та запровадити постійно діючий моніторинг їхнього використання;

- залучити позабюджетні джерела фінансового забезпечення загальної середньої освіти, а саме грошових ресурсів юридичних і фізичних осіб, шляхом запровадження на законодавчому рівні стимулюючих заходів та створити умови для залучення додаткових коштів до цієї сфери.

У реформуванні шкільної освіти вагомим напрямом є розширення автономії школи, що передбачає те, що навчально-методичні та адміністративні повноваження будуть переноситися на рівень закладу освіти. Шкільні заклади зможуть самостійно складати навчальні програми і плани з предметів у відповідності до стандартів середньої освіти, формувати освітні програми, обирати методики викладання, підручники, розвивати навчально-матеріальну базу.

Отже, ми розробили і запропонували детальний опис пропозицій щодо напрямів удосконалення фінансового забезпечення закладів середньої освіти в Україні.

В Україні формування якісного замовлення на підготовку робітничих кадрів окреслюватиме фундамент для реформування фінансових механізмів розвитку професійно-технічної освіти.

У підпункті 3.1 магістерської роботи ми розглядали проблемні аспекти фінансового забезпечення професійно-технічної освіти та прагматизм їхнього вирішення. Пропонуємо сформулювати пропозиції щодо удосконалення системи фінансового забезпечення професійно-технічної освіти, а саме:

- готуючись до виконання замовлення або масштабної програми комунальне/державне підприємство, мало б фінансувати підготовку робітників, які надалі працюватимуть над реалізацією програми (галузеве замовлення);

- прийняти рішення міській раді про передання коштів обласному бюджету з міського. Пропонуємо обсяг замовлення визначати пропорційно кількості учнів, зареєстрованих на території обласного центру або міста (міжбюджетні трансферти);

- залучити працедавців до освітнього процесу. Готувати учнів за дуальною формою навчання. Здійснювати навчання за кошти працедавця.

Отже, ми розробили і запропонували детальний опис пропозицій щодо напрямів удосконалення фінансового забезпечення професійно-технічної освіти в Україні.

Урядом з метою підготування здобувача освіти (вищої) за держзамовленням запропоновано удосконалити розподілення видаткової частин Державного бюджету на освіту (вищу) між згаданими закладами. Ці зміни необхідно спрямувати на удосконалення підходів до фінансового забезпечення освітніх послуг закладів вищої освіти у відповідності до наслідків їх роботи з метою забезпечити економічно раціональну поведінкову модель цих закладів та підвищити якість освітніх послуг, які вони надають.

У підпункті 3.1 магістерської роботи ми розглядали проблемні аспекти фінансового забезпечення освіти (вищої) та прагматизм їхнього вирішення.

Пропонуємо сформулювати пропозиції щодо удосконалення системи фінансового забезпечення вищої освіти, а саме:

– у 2021 р. збільшити на 0,1 коефіцієнту стабільності стосовно до вищої освіти, у яких студентський контингент, який отримує освітні послуги за замовленням держави за окремими визначеними спеціальностями, становить більше, ніж 70%, або значно більше загального студентського контингенту, який навчається за держзамовленням;

– врахувати зміни соціальних нормативів та студентського контингенту закладів вищої освіти;

– з 2022 р. враховувати показники працевлаштованості працівників на основі моніторингу зайнятості за результатами місць у рейтинговому списку даних про працевлаштованість випускників вищої освіти (форми власності державної);

– надати можливість у закладах вищої освіти форми власності приватної здійснювати фінансове забезпечення підготовки здобувачів освіти вищої;

– з 2022 р. встановити коефіцієнт стабільності на рівні не більшому, ніж 0,8.

Отже, ми розробили і запропонували детальний опис пропозицій щодо напрямів удосконалення фінансового забезпечення освіти, а саме вищої в Україні.

Пропонуємо звести у табл. 3.1 напрями удосконалення фінансового забезпечення освітніх послуг усіх рівнів в Україні.

Таблиця 3.1

Напрями удосконалення фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні

Дошкільна освіта	Загальна освіта	Професійно-технічна освіта	Вища освіта
Поєднати фінансові ресурси із різноманітних осередків	Використовувати бюджетні кошти на засадах удосконалення діючого механізму	Комунальному/державному підприємству пропонуємо фінансувати підготовку робітників, які надалі працюватимуть над реалізацією програми	У 2021 р. збільшити на 0,1 коефіцієнт стабільності для закладів вищої освіти, у яких студентський

	фінансового забезпечення загальної середньої освіти та запровадити постійно діючий моніторинг їхнього використання	готуючись до виконання замовлення або масштабної програми (галузеве замовлення)	контингент, який отримує освітні послуги за замовленням держави за окремими визначеними спеціальностями, становить більше, аніж 70%
Залучити громади до управління інвестиційними проектами	Залучити позабюджетні джерела фінансового забезпечення загальної середньої освіти, а саме грошових ресурсів юридичних і фізичних осіб, шляхом запровадження на законодавчому рівні стимулюючих заходів та створити умови для залучення додаткових коштів до цієї сфери	Залучити працедавців до освітнього процесу. Готувати учнів за дуальною формою навчання. Здійснювати навчання за кошти працедавця	Врахувати зміни соціальних нормативів та студентського контингенту закладів вищої освіти
Надавати пріоритет у фінансовому забезпеченні тим проектам, які матимуть позитивний вплив на підвищення результативності видатків на дошкільну освіту на перспективу		Прийняти рішення міській раді про передання коштів обласному бюджету з міського. Пропонуємо обсяг замовлення визначати пропорційно кількості учнів, зареєстрованих на території обласного центру або міста (міжбюджетні трансферти)	З 2022 р. встановити коефіцієнт стабільності на рівні не більшому, аніж 0,8
Залучити нових суб'єктів надання послуг дошкільної освіти			Надати можливість у закладах вищої освіти приватної форми власності здійснювати фінансове забезпечення

			підготування здобувачів вищої освіти
			З 2022 р. враховувати показники працевлаштованості працівників на основі моніторингу зайнятості за результатами місць у рейтинговому списку даних про працевлаштованість випускників вищої освіти (форми власності державної)

Отже, ми розробили і запропонували детальний опис пропозицій щодо напрямів удосконалення фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні. Звели у табл. 3.1 напрями удосконалення фінансового забезпечення освітніх послуг усіх рівнів в Україні.

3.3. Імплементация зарубіжного досвіду фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні та його вплив на підготовку фахівців

Пропонуємо розглянути досвід зарубіжних країн щодо фінансового забезпечення освітніх послуг. Вважаємо, що накопичений аналіз реформ освітніх послуг у промислово розвинених країнах дозволить уникнути багатьох помилок, перейняти роками накопичених позитивний досвід у розвиткові системи фінансового забезпечення освітніх послуг. З метою вирішення головних проблем фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні зумовлюється необхідність здійснення діагностики системи функціонування фінансового забезпечення освіти у розвинених країнах світу.

З огляду на це одним з важливих напрямів дослідження проблеми фінансового забезпечення освітніх послуг є огляд та вивчення досвіду зарубіжних держав, які змогли досягти непоганих результатів у окресленій

сфері. Хоча ми розуміємо, що кожна держава має свої особливості та свій шлях розвитку, однак і розуміємо те, що пряме копіювання чужого досвіду у сферу фінансового забезпечення освітніх послуг не завжди ефективно спрацює, оскільки йому притаманні свої тонкощі та особливості.

Розглянемо кілька ефективних прийомів та методів фінансового забезпечення освітніх послуг з метою імплементації їх у вітчизняну практику. Тож спробуємо зробити акцент на тих прийомах та інструментах, які можна імплементувати в Україні з метою покращення управління фінансовими ресурсами виділеними з місцевих та Державного бюджетів на освіту.

У сучасних умовах дефіциту фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні особливої актуальності набувають напрями пошуку пріоритетних способів фінансового забезпечення освітньої галузі. Ця тенденція визначається в необхідності узагальнення та вивчення найбільш результативних способів фінансового забезпечення освітніх послуг на прикладах щонайперших країн світу. Пропонуємо розглянути системи освіти провідних країн з точки зору управління та їх вплив на порядок виконання фінансового забезпечення закладів середньої освіти.

Розвинуті країни світу сьогодні не економлять на фінансовому забезпеченні закладів освіти (вищої), а, на оборот, збільшують щорічно видатки на неї, з огляду на це спостерігаємо результативний розвиток цих країн.

Досліджуючи питання зарубіжного досвіду фінансового забезпечення закладів освіти (вищої), пропонуємо акцентувати увагу на передові заклади вищої освіти світу та оцінити особливості їхнього фінансового забезпечення з метою імплементації та адаптації у вітчизняну практику цих закладів.

Найкращі заклади освіти (вищої) світу за рейтинговими показниками у 2020 р. (табл. 3.2).

Рейтинг найкращих закладів освіти (вищої) світу 2020 р.

Назва закладу вищої освіти	Позиція у рейтингу
Массачусетський технологічний інститут, США	1
Стенфордський університет, США	2
Гарвардський університет, США	3
Оксфордський університет, Велика Британія	4
Каліфорнійський технологічний інститут, США	5
Швейцарська вища технічна школа Цюриха, Швейцарія	6
Кембриджський університет, Великої Британії	7
Університетський коледж Лондона, Велика Британія	8
Імперський коледж Лондона, Велика Британія	9
Чиказький університет, США	10

Примітка. Джерело: [51]

Як випливає з табл. 3.2 лідерами у рейтингу найкращих університетів світу стали три заклади вищої освіти США.

Доволі відомими у цілому світі є досягнення вищої освіти в США. Саме система фінансування закладів освіти (вищої) США відіграє не останню роль у їхніх високих рейтингових позиціях надання освітніх послуг. В США фінансове забезпечення освіти (вищої) здійснюється з двох джерел: Державного бюджету та приватного капіталу.

Спочатку заклади освіти (вищої) в США отримували фінансові ресурси у переважній більшості з джерел приватного капіталу, а державне фінансове забезпечення було незначним у той період часу. У США лиш у другій половині минулого століття суми державного фінансового забезпечення

почали перевищувати приватні. Збалансування між приватними і державними фінансовими ресурсами досягли на сьогодні стабільної тенденції.

Розглянемо зарубіжний досвід механізмів фінансового забезпечення на прикладі США та Великобританії (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Фінансування закладів освіти (вищої) в США та Великобританії

Держава	Види фінансового забезпечення
США	1. Виділення коштів з Державного бюджету 2. Студентська плата за навчання 3. Пожертвування 4. Лотереї 5. Прибутки від досліджень 6. Кредитування
Великобританія	1. Студентська плата за навчання 2. Урядові субсидії 3. Гранти 4. Приватне фінансове забезпечення від підприємств, які ціле направлено здійснюють фінансове забезпечення окремих дослідницьких програм 5. Приватне фінансове забезпечення від благодійних організацій, які ціле направлено здійснюють фінансове забезпечення окремих дослідницьких програм

В США на цілі освіти асигнуються доволі значні кошти, які на сьогодні виділяються в основному державою. За трьома головними напрямками здійснюється державне фінансове забезпечення, а саме:

- на наукові дослідження;
- на допомогу студентам;
- на інституційну допомогу.

Чільне місце серед закладів освіти (вищої) займають дослідницькі університети, вони являють собою фундамент американської системи вищої

освіти, є ключовими центрами підготовки науковців вищої кваліфікації та фахівців. Ці заклади присуджують найбільше число докторських ступенів з різних спеціальностей, саме вони мають найбільшу державну допомогу стосовно проведення наукових досліджень. Зазвичай це доволі престижні університети, які знаходяться у всьому світі на провідних позиціях.

Саме за рахунок підтримки держави у США були досягнуті надзвичайні показники рівня освіти, а саме вищої. Аналітичні показники є свідченням того, що фінансове забезпечення з приватного капіталу (приватних юридичних чи фізичних осіб, благодійних фондів, фінансових корпорацій) надходить до однієї третьої закладів американської вищої освіти. Як правило, пожертви приватних осіб, а саме випускників закладів освіти (вищої) становлять половину від усього здійсненого фінансового забезпечення. Поширеним у США є створення асоціацій випускників, в яких членство визнається почесним, а пожертви постійного характеру дають можливість отримати суспільне визнання.

Інвестиції корпорацій становлять значну частку приватних фінансових ресурсів на американську освіту. У себе вони включають фінансове забезпечення корпоративних контрактів та спільної діяльності для здійснення виробництва певного роду товарів, програмного забезпечення тощо. Дослідницькі центри, релігійні організації, професійні асоціації та ін. також здійснюють приватні фінансові вклади в розвиток закладів освіти (вищої).

У США доволі добре є розвинута система освітнього кредитування, зокрема батьківського, федерального студентського і приватного. Значна частина приватних закладів освіти, а саме вищої може розвиватися за допомогою освітнього кредитування, адже приблизно 50% фінансового забезпечення поступає від студентського кредитування.

Виділяємо два типи фінансового забезпечення студентів: непряме фінансове забезпечення (позики) і пряме (стипендії, гранти). Заклади освіти за фінансове забезпечення студентів можуть встановляти будь-яку вартість за навчання, що може призвести до невиправдано дорогих розцінок. Постає

конкуренція між студентством на отримання фінансового забезпечення на навчання. З огляду на це все логічно – студенти конкурують між собою за фінансове забезпечення, а заклади вищої освіти – за залучення якомога більше коштів.

Досвід фінансового забезпечення навчальних закладів у США показав, що у них наявна економічна автономія, широкі можливості і права у використанні різних форм фінансового забезпечення. Імплементация цього досвіду для України дасть змогу опрацювати новітню, найбільш результативну систему фінансового забезпечення освіти, а саме вищої та наблизить до європейських норм освіти. Проте, щоб хоч трохи наздогнати розвинені держави, необхідно хоча б частково спонукати здобувачів освіти та науковців залишати в Україні свій науковий потенціал, а не вивозити його за межі кордону.

У всьому світі визнана якість британської освіти: британські коледжі і університети займають у світових рейтингах провідні позиції. Освіта у Великобританії в основному фінансується за рахунок підвищеної вартості за навчання у закладах освіти, а саме вищої, що робить, на наше переконання, навчання у цій державі доступним лише талановитим студентам, які змогли отримати грант на навчання або ж доволі заможним студентам.

У Великобританії модель фінансування закладів освіти (вищої) передбачає здійснення студентами самофінансування через систему студентського кредиту. Існує поряд із цим й державне фінансове забезпечення для спеціальностей, що вимагають значного ресурсного потенціалу (наприклад, машинобудування, медицина).

Встановлено, що у фінансуванні закладів освіти (вищої) у Великобританії акцент зміщено з державного джерела у бік надходжень від плати за навчання та використанням кредитів з погашенням на основі майбутніх доходів.

Досліджений зарубіжний досвід механізму фінансування закладів освіти (вищої) варто запроваджувати в Україні з урахуванням можливостей нашої

країни. На наше переконання, цей механізм можна адаптувати частково і поширити на підтримку талановитого студентства.

Наглядно бачимо, що у кожній державі складається (формується) власна модель результативного фінансового забезпечення закладів освіти (вищої), адекватна традиціям її місцевої та державної підтримки.

Подальші наукові пошуки спрямуємо на вивчення позитивних моментів зарубіжного досвіду фінансового забезпечення освітніх послуг за рівнями освіти (дошкільної, загальної, професійно-технічної, післядипломної та позашкільної освіт). Ці питання наукового дослідження ми оминули увагою через визначені обсяги магістерської роботи.

Висновки до розділу 3

1. Освітні послуги у сучасному суспільстві виступають вагомим чинником соціального прогресу, а належним чином організований механізм їхнього надання – надзвичайно важлива передумова стійкості економічного зростання. В економічному плані ваговою проблемою функціонування освітніх послуг в Україні є обмеженість фінансового забезпечення і збереження не результативних методів використання коштів. Незважаючи на поступове збільшення коштів як з бюджетів різних рівнів, так і з позабюджетних джерел, на надання освітніх послуг в Україні, наявні ресурси освітньої сфери дають можливість лише на прийнятному рівні забезпечити тільки поточне функціонування закладів освіти, проте можливості їхнього розвитку є недостатніми.

2. Вирішення проблемних аспектів належного фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні знаходиться у площині модернізації методів прямого фінансового забезпечення освіти, а також пошуку альтернативних способів для потреб освітньої сфери.

3. Встановлено, що загальною проблемою, яка перешкоджає відкритому та прозорому розподілу коштів, є неузгодженість відкритих даних у галузі

освіти щодо фінансового забезпечення закладів середньої освіти, відсутність верифікованих й узгоджених реєстрів педагогічних працівників.

4. У ході дослідження встановлено, вагому проблему фінансового забезпечення закладів освіти, а саме відсутність нормативів їхнього забезпечення, відповідно відсутні прозорі показники щодо витрат на одного учня із врахуванням коштів батьків, місцевих, обласних, державних коштів. З огляду на це створюється нерівномірний розподіл фінансових коштів ОТГ чи району, міста, області (місцевих бюджетів) та коштів Державного бюджету. Наявне частинне накопичення коштів освітньої субвенції на рівні місцевого самоврядування і в областях, відповідно, ці грошові ресурси не надходять до закладів загальної освіти (кінцевих споживачів).

5. Пропонуємо для органів місцевого самоврядування, які реалізують та ініціюють заходи щодо створення навчально-виховних комплексів запроваджувати фінансові стимули. Це може бути у вигляді певної надбавки до трансфертів, доцільність якої ґрунтується на вищому рівні якості послуг дошкільної освіти, що пояснюється більшою здатністю спрямувати кошти на матеріальне забезпечення закладів.

6. Досвід фінансового забезпечення навчальних закладів у США показав, що у них наявна економічна автономія, широкі можливості і права у використанні різноманітних форм фінансового забезпечення. Імплементация цього досвіду для України дасть можливість розробити нову, найбільш результативну базу фінансування закладів освіти (вищої) та наблизить до європейських норм вищої освіти. Проте, щоб хоч трохи наздогнати розвинені держави, необхідно хоча б частково спонукати здобувачів вищої освіти та науковців залишати в Україні свій науковий потенціал, а не вивозити його за межі кордону.

ВИСНОВКИ

1. На стан сфери освіти та її результативність накладає неабиякий відбиток фінансове забезпечення освітніх послуг, що, на наше переконання помічається на якості людського потенціалу. Пропонуємо позиціонувати освітні послуги в Україні як рушій інноваційного поступу, який забезпечує віддзеркалення людського потенціалу. Крім відкриття нових знань наука є фундаментом забезпечення трансформації сучасних знань у реальне життя вітчизняного суспільства. Реалізація освітніми послугами цих функцій, з нашого погляду, призведе до позитивних економічних ефектів та сприятиме підвищенню соціальної безпеки країни. З огляду на це зі станом фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні корелює якість людського потенціалу суспільної системи.

2. Важливість освітніх послуг в Україні визначається можливістю з допомогою підготовки фахівців генерувати інноваційну продукцію, формувати систему державного управління, впливати на економічний стан в галузях економіки. Однак результат цього процесу прямо залежить як від тих, хто навчається, так і від тих, хто навчає. Корисний ефект можна вважати тим результатом освітньої діяльності, який формується працею працівників освіти.

3. Особливої уваги заслуговують видатки споживання, які спрямовані на забезпечення поточного фінансування освітніх послуг в Україні та видатки розвитку – націлені на фінансове забезпечення інноваційної, інвестиційної діяльності в науці, тобто видатки, які направлені на розширене відтворення.

4. У рамках дослідження встановлено, що джерела видатків (їхній склад і структура) визначаються багатьма факторами, у тому числі їхньою предметною спрямованістю, економічним змістом. Державі пропонуємо керуватися пріоритетністю об'єктів фінансового забезпечення. Процес планування видатків має зводитися до проблем вибору між конкуруючими потребами з огляду на недостатній обсяг коштів для фінансового забезпечення всіх потреб.

5. У роботі обґрунтовано, що фінансове забезпечення освітніх послуг в Україні буде дієвим тоді, коли гроші поступатимуть у повному (достатньому) обсязі та на принципах прозорості. Крім цього, систему централізованого фінансового забезпечення пропонуємо доповнювати громадським контролем за якістю надання послуг та використанням ресурсів на місцевому рівні.

6. Пропонуємо Міністерству освіти застосовувати при розрахунку фінансового забезпечення закладів вищої освіти у 2021 р. – показник працевлаштованості випускників. Запустити електронну систему, яка буде перевіряти (моніторити) чи випускники того чи іншого університету працюють на посадах, яка вимагає вищої освіти. З огляду на це цей показник стимулюватиме університети враховувати потреби ринку праці, підвищувати якість освіти та сприяти працевлаштованості своїх студентів.

7. Пропонуємо, щоб наступним кроком Міністерства освіти стала спільна із профільним комітетом Верховної Ради внесення та розробка змін щодо законодавства, які дадуть автономію університетам.

8. Результати проведеного дослідження дають можливість стверджувати, що недостатнє фінансове забезпечення закладів вищої освіти в Україні не дозволяє проводити належне реформування у галузі вищої освіти і підвищувати якість освітніх послуг. На наше переконання, вагомими є посилення векторів державної політики розвитку закладів вищої освіти в Україні, а саме: розширити їхню фінансову автономію, що призведе до підвищення відповідальності за результативне використання залучених і власних коштів; стимулювати розширення грантового фінансового забезпечення навчання, інституційне забезпечення механізмів надання освітніх грантів; посилити державний фінансовий контроль за результативним використанням закладами вищої освіти бюджетних коштів у аспектах підвищення рівня якості освіти та дієвого функціонування.

9. Освітні послуги у сучасному суспільстві виступають вагомим чинником соціального прогресу, а належним чином організований механізм їхнього надання – надзвичайно важлива передумова стійкого економічного

зростання. В економічному плані вагомою проблемою функціонування освітніх послуг в Україні є обмеженість фінансового забезпечення і збереження не результативних методів використання коштів. Незважаючи на поступове збільшення коштів як з бюджетів різних рівнів, так і з позабюджетних джерел, на надання освітніх послуг в Україні, наявні ресурси освітньої сфери дають можливість лише на прийнятному рівні забезпечити тільки поточне функціонування закладів освіти, проте можливості їхнього розвитку є недостатніми.

10. Вирішення проблемних аспектів належного фінансового забезпечення освітніх послуг в Україні знаходиться у площині модернізації методів прямого фінансового забезпечення освіти, а також пошуку альтернативних способів і джерел залучення фінансових ресурсів для потреб освітньої сфери.

11. Встановлено, що загальною проблемою, яка перешкоджає відкритому та прозорому розподілу коштів, є неузгодженість відкритих даних у галузі освіти щодо фінансового забезпечення закладів загальної середньої освіти, відсутність верифікованих й узгоджених реєстрів педагогічних працівників, здобувачів освіти.

12. У ході дослідження встановлено, вагому проблему фінансового забезпечення закладів загальної середньої освіти, а саме відсутність нормативів їхнього забезпечення, відповідно відсутні прозорі показники стосовно витрачань на одного учня із врахуванням грошей батьків, місцевих, обласних, державних коштів. З огляду на це створюється нерівномірний розподіл фінансових коштів ОТГ чи району, міста, області (місцевих бюджетів) та коштів Державного бюджету. Наявне часткове накопичення коштів освітньої субвенції на рівні місцевого самоврядування і в областях, відповідно, ці грошові ресурси не надходять до закладів загальної середньої освіти (кінцевих споживачів).

13. Пропонуємо для органів місцевого самоврядування, які реалізують та ініціюють заходи щодо створення навчально-виховних комплексів

запроваджувати фінансові стимули. Це може бути у вигляді певної надбавки до трансфертів, доцільність якої ґрунтується на вищому рівні якості послуг дошкільної освіти, що пояснюється більшою здатністю спрямувати кошти на матеріально-технічне забезпечення закладів.

14. Досвід фінансового забезпечення навчальних закладів у США показав, що у них наявна економічна автономія, широкі можливості і права у використанні різних форм фінансового забезпечення. Імплементация цього досвіду для України дасть можливість розробити нову, найбільш результативну систему фінансового забезпечення вищої освіти та наблизить до європейських норм вищої освіти. Проте, щоб хоч трохи наздогнати розвинені держави, необхідно хоча б частково спонукати здобувачів вищої освіти та науковців залишати в Україні свій науковий потенціал, а не вивозити його за межі кордону.